

A. Lat. b.

256^t

42

A. lat. b. in 4°.

256^t₋

(Cicero)

Lillesen

BIBLIOTHECA
REUVENSIANA.

QUARTERLY REPORT

1900-1901

REPORT OF THE

*SPECIMEN LITERARIUM
INAUGURALE,*

DE

ORATIONE

M. TULLII CICERONIS
PRO Q. LIGARIO.

THE UNITED STATES OF AMERICA

DEPARTMENT OF THE INTERIOR

BUREAU OF LAND MANAGEMENT

WASHINGTON, D. C. 20250

OFFICE OF THE ASSISTANT SECRETARY

FOR LAND MANAGEMENT

1015 N. 1ST STREET, N.W.

WASHINGTON, D. C. 20250

TELEPHONE (202) 755-1200

TELETYPE (202) 755-1200

FACSIMILE (202) 755-1200

INTERNET WWW.BLM.GOV

MAILING LIST

NAME

ADDRESS

CITY

STATE

ZIP

DATE

TIME

BY

FOR

TO

FROM

RE

INFO

NOTE

ATTN

DATE

**SPECIMEN LITERARIUM
INAUGURALE,**
DE
O R A T I O N E
M. TULLII CICERONIS
PRO **Q. LIGARIO**
QUOD ANNUENTE SUMMO NUMINE,
EX
AUCTORITATE RECTORIS MAGNIFICI
HENRICI GUILIELMI TYDEMAN,
JURISCONSULTI ET ANTECESSORIS,
ET
NOBILISSIMAE FACULTATIS PHILOSOPHIAE THEORE-
TICAE ET LITERARUM HUMANIORUM DECRETO,
PRO GRADU DOCTORATUS,
SUMMISQUE IN PHILOSOPHIA THEORETICA ET LITERIS
HUMANIORIBUS HONORIBUS AC PRIVILEGIIS,
IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA,
RITE ET LEGITIME CONSEQUENDIS,
DEFENDET
**PETRUS HENRICUS ALBERTUS
ZILLESSEN,**
SCHIEDAMENSIS.

Die XII Decembris MDCCCXXV hora I.

LUGDUNI BATAVORUM,
APUD VIDUAM M. CYFVEER, J. FIL.
1825.

LIBRARY

UNIVERSITY

OF THE

STATE OF

NEW YORK

IN SENATE

JANUARY 1885

REPORT

OF THE

COMMISSIONERS

OF THE

LAND OFFICE

IN ANSWER

TO A RESOLUTION

PASSED

APRIL 1884

BY THE

SENATE

OF THE

STATE OF

NEW YORK

1885

LIBRARY

REGISTRATION

MONAGENSIS

1885

LIBRARY

OF THE

STATE OF

NEW YORK

1885

VIRO DOCTISSIMO

GULIELMO JOANNI ZILLESEN,

LIT. HUM. DOCTORI, PHIL. THEOR. MA-
GISTRO, GYMNASII AMSTELODAMEN-
SIS RECTORI, PLURIMIS LITERARIIS
SOCIETATIBUS ADSCRIPTO,

PATRI CARISSIMO

*Exsce studiorum
suorum p̄miliis*

D. D. D.

AUCTOR.

SPECIMEN LITERARIUM
INAUGURALE,
DE
ORATIONE
M. T. CICERONIS
Pro Q. LIGARIO.

CAPUT PRIMUM.

BREVIS EXPOSITIO RERUM GESTARUM.

Trium potentissimorum in republica Romana virorum, Crassi, Pompeji et C. Caesaris con-
spirationem de summa rerum inter se par-
tienda, mox gravissimi casus non tantum, sed
immoderata ambitio fregit. Quippe Crasso
apud Parthos caeso, Juliaque mortua, quam
Caesaris filiam Pompejus uxorem duxerat,
nulla porro verecundia ab immanibus ausis ab-
stineri poterant clarissimi cives. Itaque Cae-
sar innumeris victoriis in Galliis elatus, plu-
A ri-

rimorumque studiis sibi adjunctis absens coepit poscere consulatum, sed Pompejo auctore, a senatu jussus est, exercitu relicto, Romam redire. Hanc conditionem aegre ferens, Rubicone trajecto, arma patriae intulit, et statim plurimas Italiae urbes occupavit. Pompejus, quem consules, senatus et universa nobilitas sequebatur, ex urbe fugit et in Graeciam transiit. Romam ingressus Caesar et dictator creatus, mox Hispanias petiit, ibique Pompejanos exercitus, L. Afranio, M. Petrejo, M. Varrone ducibus fudit fugavitque. Tum vero ipse in Graeciam adversus Pompejum se contulit; denique pugna Pharsalica victoriam adeptus, solus rerum potitus est.

Attamen, quamvis Pompejus fugatus, et Ptolemaei Regis summa perfidia in Aegypto occisus esset, omnes adversarios Caesar nondum vicerat. Pompejanorum factio in Aegypto, Asia, Africa iterumque in Hispania adhuc vivebat, et, nisi fortuna secunda, et imprimis clementia victoris plurimorum animos sibi conciliaverat, etiam multo diutius viguisset. Tandem vero rebus constitutis, Caesar cum plurimis ignovisset, de nonnullis tamen ex adversariorum partibus supplicium sumere decrevit.

In-

Inter hos fuit Q. Ligarius, pro quo Cicero orationem habuit.

Haec, quamvis satis nota, breviter attingenda duximus, ut jam ad propositum veniamus, et Africae res aliquanto accuratius exponamus. Quibus expositis Ligarii causam melius cognoscere, deque illa judicare poterimus.

Africa provincia fuit una ex omnibus Caesaris victoriae maxime infesta (1). Hanc provinciam C. Considius, proximo anno ante bellum civile, praetor obtinuit. Q. Ligarius cum eo legatus profectus est, et, decedente Considio, provinciam accepit. Interim bellum exarsit.

Caesar Auximum, in Piceno agro situm, exercitum duxit; quo appropinquante, P. Attius Varus profugit et Uticam venit (2). Ad eum statim concursus est, et imperium, quamvis nullo publico consilio delatum L. Tuberonis sors conjecta est ex Senatusconsulto. Tardius iter fecit, et cum in Africam venisset, invenit in provincia cum imperio Attium Varum, qui delectu habito duas legiones effe-

ce.

(1) Cic. pro Ligario, c. 8.

(2) Caes. de Bell. Civ. I. 13.

cerat, quibus Tuberonem, quamvis a Pompejo missum, portu atque oppido prohibet et sublatis anchoris excedere eo loco cogit (3).

Interim Ligarius conquievit, cui tamen Tubero, Africa prohibitus, valde offensus erat, quippe cui culpam repulsae tribuerit. Ex Africa igitur Tubero in Macedoniam ad Cn. Pompeji castra venit, et Varus cum imperio in Africa mansit. Caesar hanc Pompejanorum ducum discordiam videns, sibi facile fore arbitrabatur Africam per legatos in suam potestatem redigere.

Itaque C. Curionem ex Sicilia in Africam misit, qui jam ab initio copias Vari despiciens, duas tantum legiones ex quatuor, quas a Caesare acceperat, et quingentos equites transportavit. Hujus adventum praestolans L. Caesar filius cum decem longis navibus, quas a Varo acceperat, veritus navium multitudinem, ex alto fugit, appulsaque ad proximum litus trireme constrata et in litore relictā, pedibus Adrumetum confugit (4).

Curio autem Uticam proficiscens ad flumen
Ba-

(3) Cic. pro Leg. I. 7. Caes. de Bell. Civ. I. 31.

(4) Caes. de Bello Civ. II. 23.

Bagradam pervenit, ibique C. Caninium Rebilum legatum cum legionibus relinquit. Ipse explorato loco castra Vari conspicit et equites praedatum emittit, quorum opera Numidas a Varo missos profligavit. His rebus gestis Curio Universi exercitus conclamatione Imperator appellatur, posteroque die Uticam exercitum ducit et prope oppidum castra ponit. Hic ei nuntiatur magna auxilia equitum pedumque a Juba, Numidia rege, missa, advenire, quos tamen celeriter fundit fugatque. Varum quoque ipsum deinde aggressus, ita profligat, ut magno numero militum adversariorum interfecto, ex suis non nisi unum amitteret (5).

Itaque Curio statim urbem ipsam obsidione cingit, in qua jam de deditione loquebantur et cum P. Attio agebant, ne sua pertinacia omnium fortunas perturbare vellet. Sed subito rerum facies mutata est. Juba, ejusque legatus Sabura, Varo auxilio veniunt, contra quos Curio strenue pugnans interficitur. Quo facto exercitus magna ex parte occiditur, et pauci tantum incolumes in Siciliam redeunt.

Jam

(5) Caes. l. l. et seqq.

Jam vero Cato, Scipio, Labienus, omnes fere Pompejanarum partium reliquiae in Africam se contulerunt, quibus Varus et Juba se adjungunt, et Scipioni imperium deferunt. Adversariorum vires hinc ita creverant, ut Caesar bellum ingens sibi imminere videns, ipse Africam adire constituerit.

Itaque Lilybaeo profectus Adrumetum venit, cui praeerat C. Considius. Ibi paulisper ante portum commoratus, dum reliquae naves conveniunt, exponit exercitum. Postero vero die iter perrexit, et castra ad oppidum Ruspina posuit.

Inde movit et pervenit ad oppidum Leptin, liberam civitatem et immunem. Legati ex oppido veniunt obviam, libenter se omnia facturos, quae vellet, pollicentur. Hinc praesidio relicto, Ruspina redit, ibique castra constituit. Deinde pugnam committit cum Labieno, contra quem bene rem gerit. Tandem vero proelio apud Thapsum Scipionem ejusque socios ita vincit, ut omni fere exercitu ad internecionem deleta, pauci tantummodo Uticam confugerent, ubi ingens terror omnes occupavit, et haud dubio Uticenses statim se victori dedissent, nisi Cato adhortationibus suis

suis afflictos animos erexisset (6).

Catonis mortem et omnia, quae Uticae ad Pompejanos defendendos et conservandos instituerit, ne longus sim, praetermitto. Caesar autem Thapso Adrumetum pervenit, ubi Q. Ligario et C. Considio filio, qui tum ibi fuerant, vitam concessit (7). Apparet igitur Ligarium, quem Cicero ait post adventum Vari *paulum* conquievissse (8), jam cum reliquis contra Caesarem arma cepisse. Caesar autem exercitum Uticam movet, quae urbs sese tradidit. Paulo vero post, tota Africa sibi subjecta, classe in Sardiniam et hinc Romam se contulit (9).

His expositis nemo mirabitur Caesaris clementiam, quamvis ingentem, multo minorem fuisse adversus illos, qui in Africa bellum gesserant, quam erga reliquos adversarios.

Post pugnam Pharsalicam, constitutis in Oriente rebus, Africam cito in potestatem suam venturam putaverat. Sed spes eum fefellit, et ingens bellum, haud minus quam in Macedo-
nia,

(6) Hirtius de Bell. Afric. c. 3 sqq.

(7) Hirtius de Bell. Afric. c. 89.

(8) Pro Lig. Cap. 1. in fine.

(9) Hirt. l. l. sqq.

nia, vel Floro iudice (10) etiam multo cruentius exstitit. Tum et Curionis cladem ulcisci cupiebat; temporis jacturam aegre ferebat, et omni orbe terrarum subjecto, unam Africam sibi resistere indignabatur. Quo minus de hac Caesaris ira in Africanos dubitemus, facit exemplum severitatis, quod Hirtius memoriae prodidit (11).

In hostium nave captus erat P. Vestrius, eques Romanus et P. Ligarius Afranianus (12), quem Caesar in Hispania cum reliquis demiserat, et qui postea se ad Pompejum contulerat, inde ex proelio effugerat, in Africamque ad Varum venerat; quem ob perjurium perfidiamque Caesar jussit necari.

Hinc igitur unusquisque facile intelliget, cur Caesar etiam nostro Ligario difficiliter ignoverit.

Vitam illi dederat, sed quominus in patriam rediret, erat illi interdictum. Fratribus autem Ligarii operam dantibus, et Cicerone pro eo se dicturum pollicente, spes erat aliqua Caesaris pacandi, quamvis hic, ut ipse Cicero
ad

(10) Lib. IV. cap. 2.

(11) Bell. Afr. c. 64.

(12) Quis fuerit hic Ligarius me ignorare fateor.

Ligarium scribit (13). » Africanæ causæ
» iratior diutius velle videbatur eos habere sol-
» licitos, a quibus se putabat diuturnioribus
» esse molestiis conflictatum." At vero cum
L. Tubero accusator Ligarii consurgeret, Cae-
sar huic accusationi favit, et causam in foro
dijudicatam voluit.

Imo ad amicos dixisse fertur: » Quid ob-
» stat, quin Ciceronem aliquamdiu audiamus
» dicentem? nam reum quidem hominem im-
» probum et hostem esse, jam pridem cer-
» tum est."

Ubi vero Cicero ingressus dicere, mirificos
motus concitavit, et Oratio progressa, cum
affectibus varia, tum gratia admirabilis exsti-
tit, palam visum ferunt, Caesaris vultum ad
dicta mutasse colores, animumque omni modo
jactatum, ac tandem, cum Pharsalicam pug-
nam attigisset orator, plane commotum cor-
pore contremuisse, et libellos quosdam e ma-
nibus demisisse.

Victus igitur Caesar Orationis vi, Ligarium
crimine absolvit (14).

(13) Cic. ad Famil. VI. 13.

(14) Plut. in Cic. Vita Cap. 39. fin.

CAPUT SECUNDUM.

ARGUMENTUM ET DISPOSITIO ORATIONIS.

Habita est oratio A. U. C. 1557 C. Julio Caes. III, M. Aemilio Lepido Coss. cum Cicero LXI. aetatis annum ageret. De die non constat, sunt qui habitam credant, ad II. Kal. Intercalares, adducti in hanc sententiam testimonio Ciceronis in Epistola ad Ligarium (1), quos tamen refellit Manutius. Alii pridie Kalend. ejusdem mensis Ligarii causam dictam statuunt (2). Sed nihil certum est. Hoc vero constat eodem anno hanc habitam esse orationem, quo Cicero dixerat pro Marcello, qui cum veniam a Caesare impetrasset, Ligarii fautores spem cepissent fore ut Caesar eadem clementia usus etiam Ligario ignosceret.

Argumentum orationis huc redit. Cum Tiberonis accusatio effecisset, ut res jam in in-
te-

(1) Epist. ad Famil. VI. 15.

(2) Fabrit. in arg. Orat. pro Lig.

tegro non esset, primum in exordio Tuberonem irridet, quippe qui Ligario vitio verteret, quod in Africa fuisset; confitetur; Caesaris clementiae, quia plurimi erant conservati, cum ab ipso non liberationem culpae, sed errati veniam impetravissent. Tum narrationem facti incipit, et ostendit Ligarium, quantum potuit, nullis negotiis se implicari passum.

Tempora distinguit tria, primo profectionis, quae erat minime culpanda, nempe non modo ad bellum, sed ne ad minimam quidem suspicionem belli: deinde remansionis, quae erat necessaria; denique quietis, quam et ipsam necessitatis crimen vocat. Imo et ipsam legationem Ligario ingratam fuisse, ait propter incredibilem quendam fratrum amorem. Hinc vero Caesaris clementiam laudat et exemplum affert cum a se ipso, pro Ligario dicente, tum vero etiam a Tuberone accusatore, quibus Pompeji partes secutis Caesar ignoverat. Deinde Tuberonem graviter urget, quid ejus consilium fuerit in Pharsalica pugna quaerit; crudelitatis et temeritatis eum accusat; objectiones refutat, iterumque ad clementiam Caesaris confugit. Facti definitione argumenta confirmat, quod factum ipse qui-

dem fatalius calamitatem judicat et a Caesare nunquam scelus vocatum affirmat. Tum et Ligarium Senatui paruisse cum necesse erat, Tuberonem vero cum paruit nemo, qui noluit, probat. Accusatoris querelam vanam nec nisi ira promotam ostendit.

Quid Tubero, si Africa non prohibitus esset, facturus fuisset, conjicit, cum quod ad Pompejum injuriae querelam detulerit, tum quod in ipsa causa non languidior studio fuerit. Tandem vero totum se Caesaris clementiae submittit: sperandi causam esse profitetur, cum ex consuetudine Caesaris, tum ex clientum et amicorum luctu et squalore: denique ex fratrum intercessione, quorum concordiam laudat, et postquam T. Ligarii officium recordatus est, perorationem ducit a beneficii amplitudine, Marcelli exemplo, bonitatis laude. Denique his verbis orationem concludit: «Qua-
» re, cum utilius esse arbitror te ipsum, quam
» me aut quemquam loqui tecum finem jam
» faciam: tantum te ipsum admonebo, si illi
» absentem salutem dederis, praesentibus his
» omnibus te daturum.»

Capita et status orationis sunt igitur, duo.
Defensio et *Deprecatio*: partes quatuor. *Exor-*
dium

dium ab initio Capitis primo usque ad verba :
Q. igitur Ligarius caet. *Narratio facti*, usque
ad finem ejusdem capitis. *Contentio* quae re-
liqua orationis capita continet.

Peroratio incipiens capite ultimo a verbis:
» Hic igitur *Titus Ligarius*, caet.”

CAPUT TERTIUM.

OBSERVATIONES IN SINGULARES ORATIONIS LOCOS.

*N*ovum crimen, C. Caesar, et ante hunc diem inauditum. Novum et inauditum idem fere utrumque significat, hujus tamen vis aliquanto major, vel intensior est. Synonymia igitur est, sive communio nominis. » Utimur » autem eo genere (Aquilae Romani sunt » verba) elocutionis, quoties uuo verbo non » satis videmur dignitatem aut magnitudinem » rei demonstrare; ideoque in ejusdem signi- » ficationem plura conferuntur, ut si dicas: » *Prostravit, afflixit, perculit* (1).»

Hac copia orationis multi immerito offenduntur et Ciceroni vitio vertunt, qui redundantiam esse ineptam criminantur. Quam dicendi licentiam superfluentem, et quasi extraripam diffluentem, sibi in adolescentia quidem fuis-

(1) Aquil. Rom. de figuris p. 180. Rulink.

fuisse propriam, ipse fatetur in Bruto suo; verum Molone Rhodio usus magistro illam reprimere didicerat.

Quid faciamus cum istis, qui alios esse coecos dictitent, quando ipsi coecutiunt, vel certe perversa oculorum acie utuntur? Quod malum etiam accidisse videtur Georgio Trapezuntio, coecos esse dicenti, qui hoc loco ironiam videant: quam tamen omnes singulis verbis, omnique orationis forma expressam manifestissime perspicere videntur; inter eos Quintilianus et Aquila Romanus ab hac figura prooemium esse sumtum praedicant (2).

Propinquus meus Q. Tubero. Tuberorum familia fuit antiquissima, tamen non patricia, ut Pomponius jurisc. in Lib. 1. Dig. Tit. 2. *de origine juris* parum recte scripsit. Et plures *Q. Tuberones* fuerunt; Livius lib. IV. c. 23. Quintum Tiberonem citat tanquam rerum Romanarum scriptorem antiquissimum. Alius praeterea Tiberonis memoria ad posteritatem pervenit, ejus scilicet, qui fuit Africani sororis filius, clarus philosophiae stoicae studio, et orationibus in Gracchum scriptis, eundem
Ci-

(2) Aquil. Rom. de figuris. p. 149.

Cicero adolescentem in disputatione de Republica, adjunxit Philo, Laelio, et Manilio. Hic autem Q. Aelius Tubero, accusator Ligarii, fuit filius Lucii Aelii Tuberonis, qui cum Cicerone una domi eruditus, deinde, aliqua e gente Tullia in matrimonium ducta affinis factus est; denique in omni vita familiaris fuit et amicum se Ciceroni re ipsa praestitit. Pro Planc. 41. De hoc Q. Tuberone Pomponius l. l. scribit: *fuit Patricius, et transiit a causis agendis ad jus civile, maxime postquam Quintum Ligarium accusavit, nec obtinuit apud Cajum Caesarem. Is est Quintus Ligarius, qui cum Africae oram teneret, infirmum Tuberone applicare non permisit, nec aquam haurire: quo nomine eum accusavit, et Cicero defendit. Exstat ejus oratio pulcherrima, quae inscribitur, pro Quinto Ligario. Tubero doctissimus quidem habitus est juris publici, et privati: et complures utriusque operis libros reliquit. Sermone etiam antiquo usus affectavit scribere et ideo parum ejus Libri grati habentur.*

Idem Tubero orationem, qua Ligarium accusavit, edidisse legitur, cujus mentionem alities factam videmus a Quint. l. V. 13, 20, 21. l. X. 1, 23. et XI. 1, 78, 80.

Li-

Ligarios, quamquam qua gente fuerint nequidem quaerentem adhuc latuit, honoribus functos esse tamen, et honoratos vel nobiles fuisse ex historiae monumentis satis perspicue apparet. Quintus ille Ligarius, de quo nunc agitur, Considii legatus fuit in Africa; ubi quas partes primum in pace, deinde bello exorto egerit supra commemoravimus.

An Ligarius tempore illo tumultuoso cum omnis provincia Pompeji semper studiosissima in arma contra Caesarem rueret, se ab omni partium studio, aut cupiditate ita integrum servaverit, prout Cicero persuadere Caesari conatur, vehementer potest dubitari: inprimis cum, salute recuperata, Bruto, aliisque reipublicae ac libertatis defensoribus familiarissime sit usus: a quibus propter cognitum Pompeji et libertatis studium, socius quoque conjurationis est adsumtus. Quo facto Ligarii cupiditas et ardor partium, Plutarcho referente, maxime eluxit. » Erat quidam Q. Ligarius unus ex Pompeji amicis, quem eo nomine accusatum Caesar dissolverat poena. Ille non gratiam Caesari habens liberatus esset poena, verum perosus dominationem propter quam in periculum vocatus esset, Caesari

C

erat

erat inimicus, Bruto autem inprimis familiaris. Hunc Brutus invisens aegrotum, quali, inquit, tempore aegrotus? Ille statim cubito innixus arrepta dextera ejus, At, ego, inquit, si quid te, Brute, dignum cogitas, Valeo (3)."

Eandem ille sententiam ad vitae finem retinuisse legitur. Nam in proscriptione triumvirorum Octaviani, Antonii, et Lepidi, inter inimicos est investigatus et denique interemptus. » Ligariorum fratrum nota concordia et caritas fuit. Hi cum aliquamdiu latuissent sub camino, proditi sunt a servis, alterque statim occisus. At qui effugerat audito perisse fratrem, de ponte se dejecit in fluvium, diuque luctatus cum piscatoribus, qui servare tanquam forte prolapsum nitebantur, frustra estis inquit, proscriptus sum, vosque perdere citius possum, quam a vobis servari.

Quum ne sic quidem fatigaretur illorum humanitas, milites ad custodiam pontis apposti accurrerunt, necaruntque proscriptum."

Quod Cicero in oratione de concordia ac pietate duorum fratrum Ligarii aliquoties praedi-

(3) Plut. in Brut. 958.

dicat, verum fuisse vel ex iis, quae de morte eorum commemorata sunt, fit manifestum.

Illi fratres igitur, qui bello civili ardesciente Caesaris partes secuti erant, Quinti exsilium aegerrimo animo tulisse videntur: et primum una cum Cicerone supplicari Caesaris amicis non desistebant (5), deinde Cicero, qui nullum officii erga amicum suum Ligarium, studiique munus praetermittebat, fratrum rogatu, mane ad Caesarem venit, et cum omnem adeundi et conveniendi illius indignitatem, et molestiam pertulisset, deprecatus est pro Ligario, cum fratres et propinqui ejus ad pedes Caesaris jacerent. Atque Caesaris animum tunc quidem adeo commoverant Cicero et fratres, ut ex multis signis Quinti salus Cicero non dubia esse videretur (6). Postea autem cum Ligarii res jam ad salutem, aut restitutionem in civitatem inclinaret, Tubero exortus est accusator et criminationibus Caesaris mentem adeo mutavit, ut vindictam spirans ad Ligarium cupide condemnandum in iudicium veniret (7).

C.

(5) Ep. ad Div. l. VI, 13.

(6) Cic. Ep. ad div. l. VI, 14.

(7) Plut. in Cic.

C. Vibius Pansa, C. F. C. N. Ejus Pater a Sylla proscriptus erat (8) itaque lege Cornelia honores petere ei non licebat. Sed Caesar initio belli civilis aditum ad magistratus proscriptorum liberis patefecit. Sueton. in Julio. Hinc Pansa semper amicus fuit Caesaris, apud quem vicissim gratia et auctoritate valebat. Post mortem Caesaris consul fuit cum Hirtio, et in proelio Mutinensi ex vulneribus est mortuus.

Praestanti vir ingenio: In appendice ad commentarium perpetuum et plenum in orationem *M. Tullii Ciceronis pro Marcello*, incognitus auctor, serio an per ludum incertum, id agit ut hanc orationem esse suppositam et ab imperito adolescentulo conscriptam ostendat. Is igitur in Appendice illo contendit, *praestans ingenium* hic nihili esse et Ciceronem, si hoc voluisset, certe dicturum fuisse *praestantem civem, hominem candidum, integrum, optimum* etc. At hoc loco *Pansa* opportune laudatur ab ingenio; etenim, si vir tali ingenio praeditus illud confiteri non dubitavit, nihil criminis ea res habere putanda est.

Nam

(8.) Dio. l. 45.

Nam *Pansa* non testis ab accusatore in *Ligarium* productus fuisse, quod scriptor ille cum aliis arbitratur, sed potius *Ciceronem* et fratres *Ligarii*, cum antea *Caesarem* domi suae deprecarentur adjuvisse videtur. De moribus *Pansae* vid. *Middleton. Het leven van Cicero*, T. III. p. 234.

Cum tu id neque per te scires, neque audire aliunde potuisses. Ista prorsus abundare putat *Patricius*; at illa non tantum non abundant, verum ad ironiam qua *Cicero* hic usus est, servandam etiam necessaria sunt.

Ut opinor. Scriptor commentarii modo citatus verba ista hic esse alienissima censet, quippe quae sunt deliberantis aut cum amico conferentis consilia. Et provocat *Graevium*, quem iste hominem nullius ingenii mediocris doctrinae esse dicit, ut doceat, quid sibi velit hoc *opinor*, aut *ut opinor*. Sed *Cicero* saepe hanc formulam *ut opinor* vel *opinor* eleganter interponit, eadem fere potestate ac, *nisi fallor*, quamvis satis recte rem cognovit, nihilque dubitat, nec deliberat.

In legatione. Legati proconsulum et praetorum in provinciis probe distinguendi sunt tam a legatis ad civitatem, vel regem

aliquem, quam a legatis legionum. Illi igitur legati, qui proconsules, proprætoresque in provincias euntes comitabantur, aut a senatu iis dabantur, aut consensu senatus ab ipsis adsciscebantur, aut lege aliqua extra ordinem deligebantur. Caeterum legati illi ceu vicarii erant praesidium in administranda provincia. Tamen cum illi auctoritate mandata uterentur, privatarum tantum quaestionum cognitionem habebant: et quod ad hanc causam pertinet, proconsul vel proprætor decedens, provinciae administrationem non legato suo, verum quaestori tradere solebat. Idcirco causam Cicero adjunxit, quae considium, paene coegit ab hac consuetudine discedere, scilicet *satisfacere aliter hominibus non poterat.*

Paullum adventu Vari conquievit. Ligarium se postea Pompejanis in Africa socium adjunxisse, Cicero quidem tacet, sed vel ex hoc loco conjici potest.

Num igitur remansio? Particula *num* in interrogatione tantum adhibetur, ubi negatio est intelligenda: quem particulae usum diserte indicare omisit *Schellerus in Lexico.*

Efflagitatus. Verba composita praepositione *e* vel *ex* effectum vel eventum significant ejus rei,

rei, quae in simplici subest. *Efflagitare* igitur est tam vehementer *poscere*, sive, *flagitare*, ut impetres: similem potestatem praepositio *e* adjungit verbis *exaudire*, *exorare*, *exsequi*, *evolvere*, aliis.

Cujus ego causam — qua fide defendam.
In causa Ligarii Cicero generosam illam animi indolem manifestavit, qua nullos ille labores neque molestias defugiebat modo amicis calamitate aliqua pressis aut adfflictis opitularetur, et a causa eorum suscipienda, et summa fide tuenda neque periculi vitaeque discrimine neque offensione et inimicitia potentiorum, neque difficultatis ratione et otii blandimentis, unquam se deterreri passus est. Quemadmodum Cicero a prima inde adolescentia ad ultimum vitae finem in omnibus partibus aut muneribus, quae illi imponebantur, certas officii rationes easque a philosophiae, vel honestatis ipsius fonte deductas sequebatur: sic etiam defendendi et accusandi rationem sancta virtutis trutina religiose examinavit et ad ejus praescriptum normamque dicendi consilio direxit. Primum in hoc genere officii praeceptum posuit, *ne quem unquam innocentem judicii capitis arcessas: id enim sine scelere fieri nullo pacto potest.* Nam quid est tam in hu-
ma-

manum, quam eloquentiam, a natura ad salutem hominum et ad conservationem datam, ad bonorum pestem perniciemque convertere (9)?

Jam quisquam dubitabit, quin ab hujus cul-
pae, aut flagitii vel suspitione remotissimum
fuerit Cicero? Alteram officii regulam dicit
eam esse, ut raro sit accusandum, nec un-
quam, nisi aut reipublicae causa, aut justa
ultione, aut patrocínio oppressorum. Huic
quoque praecepto obsecutus est, nam rarissi-
me accusavit, et nunquam nisi reipublicae aut
patrocínii causa. Porro Ciceronis indolem
ac mores in hac parte quo melius et aequius
dijudicare possimus, primum sciendum est,
quas officii rationes in causis suscipiendis,
ac defendendis secutus sit: tum res et tem-
pora, quibus et respublica et Cicero ipse
constitutus erat, penitus cognoscamus oportet.

In defensionibus igitur suscipiendis vel ho-
nestatis vel officii vel humanitatis praescripto
aut suasionem duci solebat. Si quando accide-
ret, ut innocentem potentis alicujus opibus
circumveniri, urgerique animadverteret, non

(9) De Offic. l. II. c. 14.

verebatur potentum iram et inimicitiam ultro lacessere, et fortunam vitamque periculo obijcere: quod fecit in causa S. Roscii Amerini, quem contra Chrysogoni et L. Sullae dominantis opes fortissime ac liberrime tuitus est; et in causa Arretinae mulieris, cujus libertatem contra Cottae facundiam, et Sullae voluntatem acerrime defendit (10). Officii quoque et humanitatis ratione saepe, et fortasse nimis saepe motus est. Etenim et omnibus hominibus, quorum cognitionem vel auditione, vel lectione accepimus unus Cicero fuit, qui grati animi officia religiosissime, et supra modum etiam observaret. Hic etiam ejus ratio agendi, praeceptis quae et ipse didicerat et alios docuerat, respondit.

» *Cum omnibus virtutibus (scribit) me affectum esse cupiam, tamen nihil est, quod malim, quam me et gratum esse et videri. Haec est enim una virtus non solum maxima, sed etiam mater virtutum omnium reliquarum. Quid est pietas, nisi voluntas grata in parentes? qui sunt boni cives, qui belli qui domi de patria bene merentes, nisi qui meritam diis immortalibus gratiam justis honoribus et me-*

mo-

(10) De Offic. l. l. pro Caecina c. 33.

mori mente persolvunt? Quae potest esse jucunditas vitae, sublatiis amicitiiis? quae porro amicitia potest esse inter ingratos? Quis est nostrum liberaliter educatus, cui non educatores, cui non magistri sui, atque doctores, cui non locus ille mutus ipse, ubi altus aut doctus est, cum grata recordatione in mente versetur? Cujus opes tantae esse possunt, aut unquam fuerunt, quae sine multorum amicorum officiis stare possint? quae certe, sublata memoria et gratia nullae exstare possent. Equidem nil tam proprium hominis existimo, quam non modo beneficio, sed etiam benevolentiae significatione alligari: nihil porro tam inhumanum, tam immane, tam ferum, quam committere, ut beneficio non dicam indignus, sed victus esse videare (11)."

Quis neget pulcherrimi hujus loci sententias videri, ab ipso officii humanitatisque exemplo esse profectas et expressas? At verbis vitam habuit consentientem? In omni vita Cicero generosissima illa humanitatis praescripta sanctissime observavit et exsecutus est. Itaque si cui aliquid, quamvis exiguum debe-

(11) Pro Cn. Planc. 33.

beret non solum officii se memorem, gratiamque bene merito habendam, verum etiam gratiam vicissim sibi esse referendam putabat; qua beneficii retribuendi obligatione nunquam se solutum censebat, licet ille, qui primum bene de ipso meruerat, postea male se merentem praeberet. Quod factum esse scimus in Cn. Plancio, qui Macedoniae quaestor Ciceronem exulem primum observantia, et omni genere officii persecutus est.

Postea, illorum ipsorum in Ciceronem meritorum gratia cum tribunus plebis esset factus, mutasse animum videtur, certe idem studium minime declaravit. Cum Plancius deinde gravissimo ambitus crimine a Laterense accusaretur, Cicero lubentissimo animo ejus causam suscepit et Plancii facta, ingrati animi culpam ipse excusavit, ac si non voluntas ei, sed tempora defuissent (12).

Hinc etiam haud semel accidit, ut hac animi grati sive virtute, sive errore, in quem illa paene degeneravit, motus vel coactus, amicorum hominum animos offenderet, velut in causa Murenarum, quem consulem designatum

(12) Cic. pro Planc. 32.

tum ambitus reum consul singulari prudentia et artificio, simul cum summa fide et constantia defendit contra Catonem, et Servium Sulpicium, quorum utrumque summa existimatione et amicitia colebat ac venerabatur. At enim amicos bene de nobis meritos offendere, an non ingrati hominis est? Ad hanc culpae suspicionem diluendam nihil melius facere possumus, quam Ciceronis ipsius verba, et purgationem exponere. » Sed me, iudices, (inquit) non minus hominis sapientissimi atque ornatissimi, Ser. Sulpicii, conquestio, quam Catonis accusatio commovebat, qui gravissime et acerbissime ferre dixit, me familiaritatis necessitudinisque oblitum, causam L. Murenæ, contra se defendere. Huic ego iudices, satisfacere cupio, vosque adhibere arbitros. Nam eam grave est, vere accusari in amicitia, tum, etiamsi falso accuseris, non est negligendum. Ego, Ser. Sulpicii, me in petitione tua tibi omnia studia atque officia, pro nostra necessitudine, et debuisse confiteor; et præstitisse arbitror, nihil tibi, consulatum petenti, a me defuit, quod esset aut ab amico, aut a gratioso, aut a consule postulandum. Abiit illud tempus:
mu-

mutata ratio est, sic existimo, sic mihi persuadeo, me tibi contra honorem L. Murenæ, quantum tu a me postulare ausus sis, tantum debuisse: contra salutem nihil debere. Neque enim si tibi tum cum peteres consulatum affui, idcirco nunc, cum Murenam ipsum petas, adjutor eodem pacto esse debeo. Atqui hoc non modo laudari, sed ne concedi quidem potest, ut amicis nostris accusantibus, non etiam alienissimos defendamus. Mihi autem judices, et vetus et magna amicitia est, quæ in capitis dimicatione a Ser. Sulpicio, non idcirco obruetur, quod ab eodem in honoris contentione superata est (13)."

Nescio quid alii sentiant, sed nobis illa officii ponderandi agendique ratio, qua Cicero usus est in hac amicitiarum et officii contentione, mirifice probatur Sulpicio, quem maxime colebat, antea omni studio et gratia in consulatu petendo contra Murenam auxiliatus erat; nunc autem cum Sulpicius Murenæ salutem seu caput petit amico illi periclitanti non adesse, ut ejus est indoles, non potest. Egit igitur Cicero in hac re convenien-

(13) Pro L. Murena c. 3.

nienter iis, quae et in disputatione de Amicitia tradit et in Oratione pro Plancio dixit. » Saepe concurrit propter aliquorum de meritorum inter ipsos contentiones, ut eodem tempore in omnes verear ne vix possim gratus videri. Sed ego hoc meis ponderibus examinabo, non solum quid cuique debeam, sed etiam quid cuiusque intersit, et *quid, a me cuiusque tempus poscat.*” Vid. c. 32.

Propter hanc orationem Ciceroni iratum fuisse Catonem diserte commemorat Plutarchus, et nobis quidem, licet Ernestius negat, Ciceronis orationem potuisse Catonem vel Sulpicium offendere, credibile videtur, animos eorum aliquantum a Cicerone fuisse alienatos hac defensione. Tamen id constat Ciceronem miro artificio usum esse, ita ut causae fidem nulla vel rerum vel hominum, vel commodi ratione habita fortiter tueretur simul et in criminationibus et auctoritate tantorum virorum infirmandis acerbiter orationis molliret ac prorsus paene deleret (14).

Apparet etiam animum Ciceronis hac contentione nihil mutatum esse erga hos duumviros; nam postea ejus amicitia cum illis remansit,

(14) Quint. l. XI, 1.

sit, dum vivebant; post mortem autem tutor fuit filii Catonis et utrumque honore, quanto potuit, ornavit. Paucis mensibus post mortem Catonis, qui, ut nemo ignorat, in reipublicae causa contra Caesarem pertinaciter tuenda, voluntaria se morte Victoris potestati subtraxerat, Cicero librum publice edidit in laudem Catonis.

In quo viri voluntatem, consilia, sententias de republica, ad hoc gravitatem constantiamque in bona causa tuenda libere laudavit, et ornavit; nihil Caesaris offensionem veritus, nec consilia curans vel Attici, vel potius ejus convivarum, qui ut cautione usus multas leniret sententias, suadere conarentur. Sed Catonis, et Sulpicii gravitas cum faciat, ut tales viros non sine probabili causa temere ad accusandum venisse sit existimandum, suspicio aliqua excitatur, Murenam ab omni culpa non fuisse purum et integrum. Quod si autem est ut videtur; Cicero tamen rationem et sententiam animi secutus est, quam de hac re in libro de officiis professus est.

» *Nec — habendum est religioni, nocentem aliquando, modo ne nefarium, impiumque defendere, vult hoc multitudo, fert etiam humanitas. Judicis est, semper in causis*

ve-

verum sequi: patroni, nonnumquam verisimile, etiam si minus sit verum defendere (15)."

Longum est omnia exempla recensere, quae ducant, quam tenero grati animi sensu fuerit praeditus Cicero, et quanta usus sit fide et constantia, cum in habenda tum in referenda gratia omnibus, a quibus aliquod unquam beneficium accepisset. Satis habebimus duo adhuc in medium proferre, alterum in *Sextio* alterum in *Milone*.

Sextius igitur tribunus plebis plurimum ad Ciceronem restituendum contulerat, in qua causa obtinenda suum ipse caput Clodianorum furori aliquoties objecerat. Postea vero in Ciceronem, a quo fortasse non satis magnam sibi gratiam haberi putabat, se morosum et perversum gesserat. Sextii autem perversitas, quam Cicero humanissime tulerat (16) memoriam gratam meritorum in illo extinguere non potuit. Sextius de vi accusatur. Mox Cicero ad domum Sextii aegrotantis festinat, eique causae defensionem ultro obfert (17). Et tanta eloquentia, fide et constantia eum defendit, ut omnibus sententiis sit absolutus. In causa de-

(15) Cic. de Offic. lib. II. 14.

(16) Ad Quint. l. II. 4.

(17) l. l.

denique Milonis maxime eluxit Ciceronis fides.

Clodio interemto cum Milo de vi et de ambitu et de sodalitiis postulatus esset ab Appio majore, M. Antonio et P. Valerio Nepote, Clodianorum factio tantos in urbe excitavit tumultus et extrema omnia ita minitabatur Milonis amicis, ut, licet boni cives de Clodii morte in sinu gauderent, et non pauci ex clarissimis viris Miloni faverent, consilioque adessent, ceteri tamen caussae patrocinium, meta furoris Clodianorum defugerent praeter unum Ciceronem. Is enim nullo periculo neve minis ac vociferationibus Clodianorum, quorum furores et vim malo suo senserat, deterri potuit, quominus vivi optime de se meriti causam defenderet. Quo magis Ciceronis fides et constantia appareat, sciendum est Milonem ipsum, quippe hominem *inquietem* et *temerarium* (18) plurimis fuisse invisum, et inprimis Pompejo, cui jam propter turbas et vehementes in urbe tumultus uni consuli creato rerum summa erat permissa. Cicero igitur si periculum, labores, molestias, inimicitias cum aliorum tum maxime Pompeji, veri prin-

ci-

(18) Vellej. Pat. Lib. II. 68.

cipis in civitate, atque adeo sibi ipse, suae tranquillitati et commodis consulere maluisset, quam jura fidemque amicitiae sancta conservare nihil magis utile ipsi, nil magis in promptu et tutum fuit, quam Milonem plurimorum odio et invidiae obnoxium deserere, in causa, qua casurum illum, quivis facile praevidebat, cum vel unius Pompeji cupiditas satis esset ad eum condemnandum. At, inquires, fidem in Milonis causa suscipienda, certe quidem praestitit, constantiam autem in tuenda minime probavit: nam adspectus copiarum, quae in foro, et in omnibus templis circa forum erant a Pompejo collocatae, Ciceronem ita terruisse legitur apud Plutarchum et Dionem, ut nihil eorum, quae pro Milone meditatus fuisset, dicere posset.

Primum an ista relata a Plutarcho ac Dione, quorum ille saepe dubia fide, hic in causa quidem Ciceronis exigua vel nulla fuit, veritati exacte congruant, dubitandum est. Ex Ascanio enim et ex epistola Ciceronis ipsius ad Appium satis constat Ciceroni timorem, et animi conturbationem esse injectam non tam armorum et praesidii adspectu, quam vociferatione Clodianorum, *qui eum incipientem di-*

cere exceperunt ingenti acclamatione , quo factum est , ut non ea , qua solitus erat , constantia diceret. Jam quis ita omnium rerum imperitus est , ut nesciat , quam terribile esse oratori necesse sit , si dicere incipienti horrenda vociferatione et sibilatione , non sexcenti , verum millia hominum obstrepant ? Cicero sane quidem hoc tumultu territus est , ejusque dicendi constantia ita debilitata , ut pergeret dicere tamen , et orationem peroraret , quae tum excepta esse fertur ; nam illam , quae ad nostram aetatem pervenit , postea a Cicerone esse conscriptam satis omnibus est notum. Majorum autem constantiam animi ac tranquillitatem in mediis turbis et vociferationibus ejusmodi a quoquam postulare , et nullam consternationi veniam dare , nobis quidem videtur hominis duri , inhumani et parum aequi.

Suscepto bello , Caesar , gesto etiam ex magna parte , nulla vi coactus , judicio ac voluntate ad ea arma profectus sum. Quemadmodum omnis vita Ciceronis calumniae telis semper fuit exposita , sic profectio ejus ad castra Pompeji et aequalibus et deinde posteris et recentioribus adhuc ansam quoque prae-
buit varie calumniandi et reprehendendi ejus

consilium agendique rationem. Ab optimatum sermonibus Ciceronis remansionem jam esse vellicatam ex Epistolis ejus ad Atticum facile apparet (19). *Me ab optimatibus ait conscindi. quibus optimatibus, dii boni? qui nunc quomodo occurrunt? quomodo autem se venditant Caesari? — — — itaque quaero, qui sint isti optimates, qui me exturbent, cum ipsi domi maneant. sed tamen, qui-cumque sunt, αἰδέομαι Τρώας.*

Inter aequales et posteros fuerunt, qui Ciceronis cunctationem, cum bello suscepto, ad Pompeji praesidia se conferre diutius moraretur, ita interpretarentur, ac si Caesari se adjungere cogitaret. Plutarchus scribit: ταύτης ἔδοξε δὲ Καίσαρι προστίθασθαι καὶ δηλὸς ἐστὶ τῇ γνώμῃ πολλὰ ῥιπτασθεῖς ἐπ' ἀμφοτέρω καὶ δυσπαθήσας (20). Alii contra id ipsum, quod ad castra Pompeji profectus esset, valde improbarunt, in quibus Cato fuisse legitur, quem Plutarchus commemorat Ciceronem corripuisse, quod praeter necessitatem eodem venisset, plus profuturus patriae, si medium se gessisset, quo pacis conc-

(19) Ad Attic. Lib. VIII. 16.

(20) In Vita Cic. 12.

ciliator existere posset, quodocunque animi calidiores ad sanitatem redire coepissent. Multi denique recentiorum, inprimis Wielandus, elegantissimus ille epistolarum Ciceronis interpres, ex hac tergiversatione animique dubitatione, qua se tam misere jactari Cicero ipse fatetur, argui posse putant, eum fuisse timidum animo, mollem, mutabilem, inconstantem. Quos errores ac malignas opiniones de Ciceronis indole ac factis ut confutemus, qua is fuerit mente, sententia, ante susceptum bellum, qua sub belli initium, quo denique animo et consilio primum cunctatus, et tandem profectus sit ad Pompejum, quam brevissime exposituri sumus ex Ciceronis ipsius epistolis, inprimis ad Atticum. Neque est, quod illarum fidem vel auctoritatem rejiciamus; testes enim illorum temporum sunt verissimae, quibus omnia signa et indicia, quae veritati adesse oportet, perspicue insunt (21). Plurimae sunt his temporibus scriptae; nam quotidie fere ad Atticum, quo cum intima familiaritate junctus erat, mittebat literas, raptim quidem exaratas, sed in quibus cogitationes

(21) Nep. in Vit. Attic.

nes quascunque , dubitationem , consilia , intimos animi recessus et arcana cum amico , alteri animae suae parte (22), tam aperte ac libere communicat, ut ne minimum quidem simulationis aut dissimulationis vestigium vel suspicacissimis oculis se prodat.

Cicero igitur priusquam bellum civile erumperet jam dudum XIV annis, ante eam ipsam tempestatem, qua eversa est resp. prospexerat (23), quin etiam ipsas ansas, quarum aliquam Caesar, ut fecit, ad bellum suscipiendum, arriperet, pro admirabili ejus prudentia, et reipublicae tractandae scientia ante praedixit (24). Itaque verissimum est Nepotis de litteris ad Atticum et de Cicerone ipso iudicium: » sic enim omnia de studiis principum, vitiis ducum, aemulationibus in re- » pub. perscripta sunt, ut nihil in iis non » ap-

(22) Nam in Ciceronis et Attici familiaritate, unum amicorum par ex paucissimis videmus, quae vel unquam exstiterunt vel certe nostrae memoriae prodita sunt; cujus verae amicitiae exemplar vel imaginem suavissimis coloribus expressit. Jan. Scharp. vir. plur. vener. in Belgico acroamate copiose scripto, et elegantissimae doctrinae luminibus varie pulcherrimeque distincto: *over den Vriend van onze ziel*.

(23) Ad Attic. X. 4.

(24) Ad Attic. VII. 9.

» appareat: et facile existimari possit, praedentiam quodammodo esse divinationem.
» Non enim Cicero ea solum, quae vivo se acciderunt, futura praedixit, sed etiam, quae nunc eveniunt, cecinit ut vates (25).»

Jam tum intellexit quoque partes Caesaris fore firmiores, causam Pompeji aliquando meliorem. Omnia igitur facienda rebatur, ne armis decerneretur, *quorum exitus semper incerti, nunc vero in alteram partem* (Pompeji) *magis timendi* (26). Si res armis gerenda esset, cum Pompejo esse statuerat, cum quo vinci satius putabat, quam cum altero vincere. Tamen hoc magis etiam bellum timebat, quod uter eorum victor esset, de republica semper actum esset, nam Caesaris victoria vicinam et caedem Pompeji insolentem dominationem adlatura erat (27). Hac sententia et curis adfectus ex provincia in Italiam venit et in discrimen ipsum incidit. In itinere ad urbem mox animadvertit homines utrimque bellandi esse cupidos. Ipsum autem non magis Pompejus quam Caesar suae parti, pro

(25) Nepos in Vit. Att. c. 15. in fin.

(26) Ad Attic. Lib. VII. 3.

(27) Ad Attic. X. 7.

pro se quisque blandis jam litteris conciliare studuerat: cum utroque enim familiaritate conjunctus erat; nam Caesaris amicitiam, a qua primum fuerat alienior, tandem tamen auctore Attico etiam complexus erat. Cicero autem pacis amantissimus neutrius adhuc partis palam quidem se socium professus erat: et nil cupiebat nec spectabat, nisi concordiam restituere. Convenit quam primum Pompejum, et ex hoc sermone omnis paene illi spes concordiae adempta est. Pompejus, qui Ciceronem a studio pacificationis consiliisque ad concordiam resarciendam ineundis abstrahere cuperet, ad Lavernium usque illi obviam profectus est. Ambo Formias veniunt ibique de summa republica diu secreto collocuti sunt: ex quo sermone manifesto apparebat; Pompejum non expetere pacem, sed etiam timere.

Ex hisce, quae breviter exposita sunt, videmus Ciceronem ante bellum susceptum; omnia ejus mala mente jamdudum praecepisse; et pacis quidem illum studiosissimum tamen statuisse Pompeji partes ac fortunam quamcumque sequi. Tunc ipsum cum Cicero ex itinere ad urbem accessisset, bellum erupit: quasi furor enim omnium mentes occupa-

paverat; nemo Ciceronem de pace, aut conditionibus audire volebat, cum ipse vel malas pacis conditiones quam bellum mallet (28).

Caesar incredibili celeritate ex Italia superiore exercitum, ducens cum oppida opportuna aliud post aliud occupavisset, Romae magna erat trepidatio. Pompejus caeterique principes senatorum urbem relinquunt. Singulis alicujus regionis cura erat demandata. Cicero orae maritimae a Formiis praefecturam accipit nullum majus negotium suscipere voluit, quo plus auctoritatis apud Caesarem haberent, suae litterae cohortationesque ad pacem et hanc etiam gubernationem mox deposuit, quippe opibus ac praesidiis prorsus nudatam. Pompejus, cujus discessio ab urbe fugae quam praefectionis erat similior, cum copiis quascunque contrahere potuerat, in inferiorem Italiae partem se conferebat. Consilium Italiae relinquendae mature Cicero suspicatur, Pompejique rationem vehementer miratur. Tum, fatemur, venit tempus, quo Cicero incertus fuisse consilii videtur, quid sibi agendum esse existimaret, si Pompejus
Ita-

(28) Ad Div. I. XVI. 12.

Italia cederet, quod eum facturum in dies magis suspicabatur. In litteris ad Atticum, quae in mentem tunc venerint in utramque partem libere ac simpliciter explicat. Hinc omnia nullo consilio, aut contra suum consilium esse gesta a Pompejo reputabat, quem jam pridem esse ἀπολιτικώτατον cognovisset, nunc etiam ἀσρατηγικώτατον experiretur. Ad hoc a Pompejo, ejusque amicis Sullam crepari, nihilque nisi crudele cogitari videbat. Ab altera parte, licet nullas non pectoris cogitationes in sinum amici effundens liberrime subinde deliberasse vel dubitasse videri possit, mox tamen ad Pompejum retrahebatur. » An cuncter et tergiver-
ser; et iis me dem, qui tenent, qui potiun-
tur? αἰδέομαι Τρῶας nec solum civis, sed etiam
amici officio revocor; etsi frangor saepe mise-
ricordia puerorum (29).» Sed Caesar, qui
multis rebus se Ciceroni esse amicum signifi-
cabat, per amicos inprimis Balbum et Op-
pium studebat Ciceroni persuadere, se pacem
velle, idcirco ab ipso petere simulabat, ut
sua opera Pompejum etiam eo adduceret.
Paulo post Caesar ipse data opportunitate,
li-

(29) Ad Attic. VII. 12.

literis Ciceronem amice invitavit, ut in urbe, quo brevi venturum confidebat, adesset, et consilio se ac gratia adjuvaret. Pompejus autem epistola missa instantissime eum rogabat, ut ad se celerius Brundisium veniret.

Respondet Cicero se jam in viam istuc dedisse, verum rediisse, quod periculum esset ne in copias Caesaris incideret, tum ratione suorum consiliorum explicata in ultima Epistola haec memoratu digna scripsit. » Iis autem » quibus non satisfacio facile respondeo neque » enim ego amicior C. Caesari unquam fui, » quam illi: neque illi amiciores reipublicae, » quam ego. hoc inter me et illos interest: » quod, cum et illi cives optimi sint, et ego » ab ista laude non absim, ego conditionibus, » quod idem te intellexeram velle, illi armis » disceptari maluerunt. Quae quoniam ratio » vicit; perficiam profecto, ut neque respubli- » ca civis a me animum, neque tu amici de- » sideres." Manebat igitur Formiis Cicero aliquam adhuc spei imaginem: amplectens et Caesarem in epistola ubi multa honorifice amiceque de Pompejo loquitur, ut se pacis conciliatore non inepto uti vellet, vehementer rogat. Cum sentiret autem conditiones frustra

et falso, quod veritus erat a Caesarianis jactari, eosque nihil nisi caedem spirare et mortem Pompeji; nulla jam dubitatio relinquebatur: omnes offensionis causas a Pompejo et antea et nunc recens datas exterminat ex animo, nihil nisi merita ac beneficia ejus reminiscitur. » Sic ego, decem annorum peccata recordans, in quibus inerat ille etiam annus, qui nos, hoc non defendente, ne dicam gravius, afflixerat; praesentisque temporis cognoscens temeritatem, ignaviam, negligentiam, succensebam. sed ea jam mihi exciderunt. » beneficia ejus cogito; cogito etiam dignitatem. intelligo, serius equidem, quam vellem, propter epistolas, sermonesque Balbi; » sed video plane, nihil aliud agi, nihil actum ab initio, quam ut hunc occideret » — — — ego vero haec officia mercanda vitaputo (30). » Haec animi voluntas ac tenerum Pompeji desiderium magis etiam eminuit, cum Pompejum mare transiisse nunciatum esset. » Ante sollicitus eram et angebar, sicut res scilicet ipsa cogebat, cum consilio explicare nihil possem: nunc autem, postquam Pompejus et consules ex Italia exierunt, » non

» non angor, sed ardeo dolore: Οὐδὲ μοι ἤτορ
 » ἔμπεδον, ἀλλ' ἀλαλύνεσθαι· non sum, inquam,
 » mihi crede, mentis compos; tantum mihi
 » dedecoris admisisse videor. Me non pri-
 » mum cum Pompejo, qualicumque consilio
 » uso, deinde cum bonis esse, quamvis causa
 » temere instituta (31)? Haud scio an brevis
 illa dubitatio, quae mox generosissima causa
 vertitur in consilium constans et pertinax,
 dignissima sit admiratione nostra. At ne quis
 dicat hunc ardorem in Cicerone mox refrixis-
 se, qui trimestre adhuc tempus cunctatus sit;
 nam Mense Martio ineunte Pompejum cum
 copiis in Graeciam transmisisse et Ciceronem
 paulum ab initio Junii eo profectum esse:
 sciendum est hanc moram minime tribuendam
 esse haesitationi Ciceronis; nam ille, ut dictum
 est, eundi certus erat, verum facultas sine
 summo periculo ex Italia discedendi defue-
 rat, cum quod nemini liceret exire et praesi-
 diis portus oraeque maritimae custodirentur,
 tum etiam quod tempestatibus aequi noctii im-
 pediretur. Nam illae tum mense Majo exeun-
 te saeviebant, tanti fuit temporis perturbatio
 in anni descriptione. Quin etiam in illa pro-
 fectione officienda Cicero nobis quidem admi-
 ra-

(31) Ad Attic. Lib. IX, 6.

bili constantia usus esse videtur. Caesar, ut Ciceronem nisi partis suae studiosum saltem medium redderet, nihil omittebat.

Ipse ad eum amice, ut Romam veniret consilio se adjutum scripsit: hoc parum est: postquam Pompejum Brundusio expulisset, Formias ad Ciceronem venit. Jam operae pretium est cognoscere sermonem, qui cum summo Imperatore magno exercitus et in tumultu civili victore habitus est a Cicerone, quem multi e recentioribus volunt haberi pro homine timido, mobili inconstanti. — Cicero ad urbem ire negat. Queritur Caesar damnari se illius judicio, tardiores fore reliquos, si ille non venerit. Cicero pernegat. Tandem Caesar, » Veni igitur, et age de pace. meo-
» ne, inquit Cicero, arbitratur? an tibi, inquit
» ille, ego praescribam? sic, inquit Cicero,
» agam, senatui non placere in Hispanias iri,
» nec exercitus in Graeciam transportari;
» multaque de Cnaeo deplorabo. tum ille, ego
» vero ista dici nolo. ita putabam, inquit Ci-
» cero; sed ego eo nolo adesse, quod aut sic
» mihi dicendum est, multaque quae nullo
» modo possem silere, si adessem; aut non
» veniendum. summa fuit, ut ille, quasi exi-
» tum quaerens, ut deliberaret, quod Cicero
» ne-

» negare non potuit, itaque discesserunt (32).”
Ecquis vir, quaeso, vel vivit, vel vixit, qui
tam libere cum Napoleonte loqui et agere au-
sus sit? — Cicerone in maritimis villis perma-
nente suspicio exorta est, quae manavit ad
Caesarem, eum velle mare transire. Ab hoc
igitur consilio, stulto et praecipiti, eum de-
terrere conatur in litteris amantissime scrip-
tis (33). Idem faciunt Antonius et Coelius,
utriusque et Caesaris et Ciceronis amici; orant
eum per filium unicum, per filiam carissi-
mam, Tulliam, per domum, per omnes spes
reliquas, ut ne ad fugatos per summam stul-
titiā accederet, saltem ut de Hispaniis exi-
tum expectaret; postremum ut ne se suosque
funditus everteret (34). Cicero consilium qui-
dem navigandi prudenter dissimulabat (35).
Sed nihil eum a consilio quam celerrime exeun-
di demovere potuit: ne Tullia quidem, cujus
semper et merito fuit amantissimus, multis
lacrimis rogans, ut tandem si nihil aliud, sal-
tem expectaret, quid de Hispaniis ageretur,
animum ejus commovere potuit: quippe ex

even-

(32) Ad Attic. Lib. IX, 18.

(33) Ad Attic. Lib. X, 10.

(34) l. l. ep. 9. 12.

(35) Ad Div. Lib. II, 16.

eventu consilia capere callidi hominis, non suum duxit esse. Eundum igitur statuit, ut *quemcunque sors tulerit casum, subiret potius cum iis, qui dicuntur esse boni, quam videretur ex bonis dissentire*. Itaque suae salutis aut commodi ratione prorsus neglecta, spretis amicorum exhortationibus, suorumque precibus ac lacrimis, cum magno discrimine navem conscendit undecimo Junii, et ad castra Pompeji transmisit. Fortasse autem putet aliquis Ciceronem ad Pompejum profectum esse, quia bello scilicet eum superiorem esse futurum existimaret; quemadmodum Dio Cassius in historiis falso commemoravit, πρὸς τὸν Πομπηϊὸν ὥσπερ τὰ τε δικαιότερα πράττοντα, καὶ τῷ πολέμῳ κρατήσοντα ἀπεχώρησεν (36). Contra probe videbat se ad perditam partem conferre, verum cum iis vinci, quam cum alteris vincere maluit.

» Susceptum bellum est, (scripsit) quies-
» cente me: depulsum ex Italia, manente,
» quoad potui: sed valuit apud me plus pu-
» dor meus; quam timor. Veritus sum dees-
» se Pompeji saluti, cum ille aliquando non
» defuisset meae. Itaque vel officio, vel fama
» bo-

(36) Dion. Hist. Rom. XLI, 18. p. 276. T. II. Reisk.

» bonorum vel pudore victus, ut in fabulis
» Amphiaraus, sic ego, prudens et sciens,
» ad pestem ante oculos positam sum profe-
» ctus (37).”

Longe igitur animus Ciceronis generosus
dissedebat a calliditate M. Coelii, qui sub belli
civilis initium Ciceroni haec scripsit: » Illud
» te non arbitror fugere, quin homines in dis-
» sensione domestica debeant quamdiu civili-
» ter sine armis certetur, honestiorem sequi par-
» tem: ubi ad bellum et castra ventum sit, fir-
» miorem; et id melius statuere, quod tutius
» sit (38).” Coelius sibi constans fuit, et huic
rationi obsecutus est; non item Cicero; is pla-
ne contra illud praeceptum sibi agendum judi-
cavit. » Cautior certe est mansio; (scribit)
» honestior existimatur trajectio. malo inter-
» dum, multi me non caute, quam pauci non
» honeste fecisse existiment (39).” Vidimus
jam quomodo affectus Cicero, quidque secu-
tus sit, cum in Italiam redux in ipsam flam-
mam belli civilis erumpentem incideret, qua
men-

(37) Ad Div. VI. 6.

(38) Ad Div. lib. VIII. 14.

(39) Ad Attic. VIII. 15.

mente et animo se bello suscepto gesserit, et qua causa primum Pompejo se adungere cunctatus sit, denique qua sententia et consilio ad eum transmiserit (40).

Amplius ista disputata sunt, quamvis multo copiosius de hoc argumento dici posset; sed tamen fusius quam pro hujus dissertationis ratione tractata sunt, eo consilio, ut, nisi multos, aliquem forsitan a malis et praeoccupatis opinionibus de Cicerone ad iudicii aequitatem devocaremus. Publice enim profiteri hoc loco non dubitamus aegerrimo nos animo ferre, si qui de tanti viri magnitudine derogare, si laudibus ejus obtrectare, mores, facta, et consilia calumniari aut reprehendere sustineant.

Nostri vero de Cicerone iudicii summam eleganter ita expressit Jo. Jac. Hottingerus, V. Cel. in dedicatione, quam praemisit editioni Libr. II. de divin. Lips. 1793. » *Quem ego non modo eloquentissimum, sed et vita sanctissimum et rebus gestis immortalem, cum paucissimis omnium populorum atque aetatum hominibus puto comparandum. Quamquam*

(40) Middleton leven van Cic. D. II. p. 270 enz. et Corradi Quaest. tom. I. p. 200.

quam scio, esse, his praesertim temporibus, qui ingentem hujus viri magnitudinem mente ac cogitatione assequantur."

Qui ad me ex Aegypto litteras misit. Quae fuerint hae litterae, quas Caesar hic misisse dicitur, interpretes non satis diligenter explicuerunt; lectores quidem ad ult. ep. lib. XI. ad Attic. et ad 20 Ep. lib. XIV. ad Div. referunt, at ibi nulla talis epistolae mentio fit.

In litterarum sylloge a Tirone collectarum nullae ejusmodi reperiuntur et in litteris ad Atticum Cicero ipse scribit, Caesarem Alexandriae ita impeditum teneri, ut vel eum pudeat, vel non vacet scribere: et Ep. 16. l. XI. ad Atticum. Epistolae quidem a Caesare missae mentio facta: est, sed ut de epistola exigue scripta; paulum vel nihil consolationis habente, praesertim cum magna esset suspicio non scriptam esse a Caesare. Verum in epistola ad Terentiam 23. l. XIV. ad Div. scribit *redditae mihi tandem sunt a Caesare litterae satis liberales.*

Hae igitur significari videntur *hoc ipso C. Pansa mihi nuntium perferente* etc. de hoc mentio, quem C. Pansa pertulisse dicitur, ni-

hil reperire in litteris Ciceronis potui.

Quis putet esse crimen. Patricius recte nostro iudicio suspicatur, legendum *quis putat*: et nobis quidem mirum videtur, Ernestium in textum illud non recepisse.

Quorum igitur impunitas, Caesar, tuae Clementiae laus est, eorum ipsorum ad crudelitatem te acuet oratio? Pulcherrimum est enthymema, ut recte observavit Quintil. lib. VIII. 5.

Genus hoc caussae quod esset, non viderit. De genere hujus caussae, sive de crimine, quo accusatus est Ligarius, silent fere interpretes; sunt tamen, qui de vi esse postulatum existiment, quorum opinioni tamen non assentior, potius putem illum majestatis reum esse factum.

Hoc egit civis Romanus ante te nemo. Ista oratorie dicta latiore sensu sumenda sunt, non vero ad amussim exigenda. Dubitari enim non potest, quin multi sint crimine capitali velut parricidii, quod mortis supplicio puniebatur, accusati, multiquo morte condemnati, ut principes conjurationis Catilinae. Sed lege Porcia postquam cautum esset, ne quis civem Romanum vinciret, aut verberaret, aut
ne.

necaret, non gravior erat poena constituta condemnatis quam exsilium; crimine perditionis, ut videtur, excepto, cujus convicti morte mulctabantur. Itaque qui aliquem accusarent non graviore poena quam exsilio reum adfici cupiebant; Tubero autem Ligarium exsulantem accusans, ut Cicero demonstrat, caput aut vitam ipsam petebat, quod inhumanitatis fuit.

At istud ne apud eum quidem dictatorem, qui omnes, quos oderat morte multabat, quisquam egit isto modo. In hac argumentatione major vis latet, quam prima fronte apparet, ad demonstrandum, quanta et quam nova sit Tuberonis immanitas. Quid enim? tempore Sullae dictatoris crudelissimi, qui omnes inimicos ad mortem raperet, nemo tamen exortus est, qui accusandi via in vitam hominis cujusquam grassaretur: ipse quos oderat, occidi jubere coactus erat, quin etiam ad necem eorum homines praemiis invitare debebat. Et nunc cum C. Caesar, unus omnium clementissimus, rerum potitus est, Tubero id agit, ut se postulante, Ligarius, Caesare causam cognoscente et disceptante, ad mortem condemnatur.

Studia generis ac familiae vestrae. Idem discrimen, quod est inter genus et speciem et inter genus et stirpem, est inter gentem et familiam: vid. Drakenb. ad Liv. IV. c. 1. Hoc loco Cicero *generis*, dixit eadem potestate ac *gentis*. Tuberorum igitur familia fuit ex gente *Aelia*. Jam inter Aelios et Tuberos multi ad celebritatem nominis pervenerunt studiis artium ac virtutibus. Vid. Abrahamus ad h. l.

Quod nos domi petimus. Haec lectio non videtur sollicitanda; neque opus est *domi* cum Lambino delere, neve *petimus* mutare in *petimus*. Licet Cicero et fratres Ligarii domi Caesaris jam deprecati essent, tamen quo efficacior et magis vivida fiat oratio, praesenti tempore *petimus* utitur ac si pergant adhuc illum pro Ligario precari. Ceterum illud, quod domi ipsi peterent, in foro oppugnare durissimum Cicero iudicat: quia, si misericordiae privatim domi obstrepatur, res ad unum alterumve pertinet, ac postea in melius verti, vel ipse adversarius ad mitiores sensus revocari potest: in foro autem cum legibus contra reum agatur, condemnatio calamitatem gravissimam semel infert, non uni reo sed multis saepe in eadem causa constitutis; atque

que adeo in tali miseria dissensionum civilium multis perfugium misericordiae tollitur.

Id a te in foro oppugnari. Recte quidem Ernestius observat hoc non consentire cum sequente *tollere* ideoque legendum censet *vel id te — oppugnare*, vel *tollere* mutandum in *tolli*, vel denique *multorum te perfugium misericordiae tollere*. Schutzius in textum recepit *id te oppugnare*; vereor tamen ne ille in multis locis nimis pronus sit aut praeceptus ad mutandum. Fieri quidem potest, ut aliquod vitium haereat; quamquam quis contendat Ciceronem nunquam in ejusmodi culpam negligentiae incurrere, quam curiosius etiam cavere molestum est et affectatum. Ut Ernestius in elegantissima disputatione de *grata negligentia* demonstravit.

Primus aditus et postulatio. Fr. Fabritius in notis ad h. l. acerrime perstringit et Sylvii, qui *postulationem* hic habeat pro propositione, et Caelii ignorantiam male item explicantis: dolet ac turpe esse clamat, quod istiusmodi ineptiis commentariorum volumen in orationes Ciceronis creverit. Idem satis multa quidem verba adhibet ad explicandum (quod nemini non esse cognitum dicit.) Quid sit *postulare*, aut *postulatio*, quidque *deferre nomen*

men vel *nominis delatio*; sed quo sensu *aditus* et *postulatio* hoc loco accipiendum sit, ne verbum quidem ullum.

Hic autem per metonymiam pro accusatione, qua Tubero Ligarium accusavit usurpatur: atque *primus aditus* et *postulatio* videtur per figuram, quae dicitur ἐν δὲ δυνάμει, ita iungendum, ut sit dictum pro *primus aditus postulationis*; itaque in primo aditu postulationis Tubero dixit etc.

Vel quod de nullo alio quisquam. Breviloquentia hic obscuritatis aliquid habet nobis, non habuit Caesari. Triplicem causam admirationis dicit Caesari attulisse Tuberone praedicantem se velle dicere de Ligarii *scelere*, vel quod nunc primum de hac re nomen *sceleris* audiret, quod nemo de alio quopiam Pompejanorum ita locutus esset, vel quod ejusdem causae socius de socio tam atrox nomen usurparet, vel denique quidnam novi sceleris adferret, cum neque ipse neque alii hic *scelus* videre solerent.

Si verum nomen nostri mali quaeratur etc. Pulcherrimus sane locus, qui generosam spirat animi libertatem et constantiam, non succumbentis potentiae victrici, neque victae causae vel amicorum dignitatem prodentis. Quod si animi motum et adfectum, quo haec a viro elo-

eloquentissimo pronunciata sunt, menti proponamus, facile credimus, opinor, Caesarem ipsum hoc loco vehementius fuisse commotum. Itaque Cicero solerter per apostrophen ad Caesarem ipsum provocat, ut animum ejus jam oratione motum impellat, ut magis etiam a crudelitate ad lenitatem et clementiam traducat.

Quando hoc quisquam ex te audivit. Quisquam in Lexicis, vel ut in Schelleri, Noltenii, aliisque dicitur esse idem, ac *quispiam*, *aliquis*, cum ab iis usu multum differt. *Quisquam* enim semper apud Cicero- nem et ejusdem aetatis reliquos scriptores sensu negante usurpatur, ut hoc loco et pas- sim apud Virg. Aen. lib. I. v. 48. Et quis- quam Junonis numen adoret?

Civile dissidium. Omnino legendum est *dissi- dium* non vero *discidium*, *dissidium* enim de dissensione animorum, vel discordia, *disci- dium* de discessu, de divortio dicitur. De quo discrimine copiose ac subtiliter disputavit La- tinae Linguae unus omnium scientissimus vir J. Fr. Gronovius ad Liv. 25. 18.

Utrisque — partim studiis a communi uti- litate aberrantibus. Quomodo ista sine mag- na Caesaris offensione dici possent, recte ex-

H

pli-

plicavit Patricius ad h. l. de universa nempe factione seu parte, ita loqui licebat, praesertim cum statim de principibus partium separatim dicatur.

Cum paruit nemo, qui noluit. Sincera Latinitas, ait Ernestius, postulat *qui nollet*. Sed Conr. Heusinger in praefatione ad Offic. Cic. patris sui verbis dolet, quod Ernestius elegantioris latinitatis scientia nimis confisus, multa in Cicerone temere mutaverit, quae scilicet legibus ab ipso constitutis repugnarent. Quarum legum inconstantiam plurimis exemplis a patre collectis demonstrat. Inter alia quoque docet perfectum Indicativi interdum usurpari, ubi ex istis legibus requiratur imperfectum vel plusquamperfectum Subjunctivi, de Or. III. 3. 12. Or. 53. 177. Liv. II. 38. 5. de Or. II. c. 2. *tantamque dicendi copiam, quanta in illis fuit, non potuisse confirmo.* ubi tamen Ernest. *fuit* mutavit in *fuerit*.

Vestro generi, nomini, familiae, disciplinae. Generis totius nobilitatem significat *vestro generi* gens autem *Aeliorum* peculiariter indicatur *nomini*, *nomen* enim de gente, *cognomen* de familia usurpatur: Tuberorum denique familiam respicit *familiae*, *disciplina* autem dicitur pro moribus, aut consuetudine et ratione.

tione agendi. ut elegantissime de amantibus apud Terentium. Heaut. II. 3. 59. *Nam disciplina est eisdem, munerarier Ancillas primum, ad dominos qui adfectant viam.* Ceterum supra jam dictum est, *Aelios et Tubero-* nes artium bonarum ac virtutum studiis fuisse celebres.

Verborum ipsorum pondus. Patricius ad h. l. annotavit *Ipsorum* non verborum, sed eorum qui verbis illis ad eum utebantur. » Neque a Graevio, vel Ernestio in ordinem est redactus, nam nobis quidem ille errasse videtur. Sensus is est: *verba ipsa* i. e. *sola* sive *per se tam gravia* erant, ut pondus eorum sustinere non posset. Pari potestate valet *ipse* Pro Leg. Man. 5. *cujus adventu ipso atque nomine — impetus hostium repressos esse intelligunt* i. e. *cujus adventu solo.*

Nam si crimen est ullum voluisse, non minus magnum est, vos Africam, omnium provinciarum arcem, natam ad bellum contra hanc urbem gerendum, obtinere voluisse, quam aliquem se maluisse. Ernestius hanc lectionem non sanam esse ratus, multa arbitratu suo mutavit: pro *ullum* adsumsit *illum*, deinde *voluisse* et *se* delevit. Tamen, si quae sentimus, dicere licet, hujus loci sensum, pa-

rum perspexisse et partim mutatione textus partim explicatione prorsus conturbasse videtur.

Conabimur loci sensum melius enucleare et vulgarem lectionem quamvis ab Ernestio et Schutzio aliisque abjectam tueri. Ut crimen, de quo Tubero Ligarium urgere studebat, vel nullum esse, vel si quid in ipsum accusatorem non minus convenire demonstret, Cicero hac argumentatione utitur, si Africam illam, natam ad bellum contra hanc urbem gerendum, ullum sive quemquam obtinere voluisse crimen est; si hanc igitur arcem occupare voluisse in quolibet pro crimine est habendum; vos Africam obtinere voluistis, itaque efficitur, vestrum crimen non minus magnum esse, id voluisse, *quam aliquem maluisse se illam obtinere, quam te*, quod mollius dictum est pro, aliquem illa jam occupata te hinc prohibuisse. Ista argumentatio, si exornatione, qua orator eam vestiit, » exuitur facile informam syllogismi conditionalis more dialecticorum ita redigi possit. Propositio: *si ullum Africam obtinere voluisse, crimen est.* Assumptio: *atqui tu voluisti obtinere.* Conclusio: *itaque crimen est, non minus: te id voluisse, quam aliquem maluisse se obtinere eam, quam te.*

Om-

Omnis argumentatio concluditur ita *atque is tamen aliquis Ligarius non fuit*, ceterum quod forma illa, *aliquis se mavult obtinere* Ernestium male habuerit, ita ut exclamaverit *quae Latinitas*, valde miramur nam quis ignorat, post verba desiderium aut studium significantia pronomina personalia cum infinitivo frequenter sequi? itaque *malo me, volo me, studentse* etc. passim occurrunt. Vid. Cort. ad Sallust. Bell. Cat. c. 1. quin etiam hoc loco mihi videtur requiri, ut potius dicatur *aliquem se obtinere maluisse*, quam *aliquem maluisse*, quia *maluisse se* tacite opponendum est, *quam te obtinere*.

Quo senatus eum sorsque miserat. Graevius licet vulgatam lectionem non improbet tamen scripturam Egmontani codicis habentis, *quo senatus eum sors miserat* non negligendam arbitratur: quia auctoritate senatus, penes quem erat ordinare provinciarum rectores, sortiebantur praetores et consules; sed nulla opus est mutatione, res eodem redit; nam *senatus sorsque* per *ἐν δὲ δυν*, qua figura Cicero saepe utitur, sunt conjungenda, ac si sit *sors senatus*.

Huic victoriae. Causa cur Ernestius legendum putet *hujus victoriae* mihi nondum probatur. Quare enim minus bene dicatur

huic victoriae quam huic caussae, quod sequitur et Ern. ipse libenter admittit, equidem non video. Quod addit autem Ciceronem fuisse dicturum *illi*, si pronomen ad *victoriam* referre voluisset, id vero temere ei excidit, haud cogitanti *illi victoriae* postea Cap. 9. dici de victoria adversariorum non dubitem. Hanc vulgatam lectionem Ernestius auctoritate duorum Codicum mutavit, particulam *non* delevit, et interrogationis notam addidit, quam rationem Schutzius etiam est secutus. Verum rationes et argumenta quibus Graevius particulam *non* huic loco vindicavit, plane non refutarunt, quamvis mihi quidem satis gravia esse videntur.

Etiam si a Varo, et a quibusdam aliis prohibiti essetis. In vetere libro inventum est, *si a Varo, et quibusdam aliis prohibiti non essetis.* Videtur mihi vel sic legendum, ut est in illo libro, vel *etiam si* corrigendum in *nisi*, ut Patricius jam suspicatus est. Quomodo enim bonus sensus extundi possit, si *etiam si* retineatur, omnino non intelligo. Manutius sane explicuit quidem locum, idque probabiliter, idem autem ita explicat, ut appareat necessario requiri, ut *nisi*, non vero *etiam si* legatur.

Ma.

Magni cajusdam animi atque ejus viri est, quem de suscepta caussa — posset depellere. Si *est* verum est, ait Ernestius, ut haec sit sententia generalis, in fine debet esse *possit depellere* ut est in MSS. Colon. Dresd. non *posset*: sin *posset* verum est, in principio debet scribi *esset* ut sit *νοῦμα*, quod ad superiora referatur. — Atque hoc non dubito esse verum. Ed. R. non habet *est*, additque *etiam* post *magni*. Quod ab Ernestio animadvertitur *posset* in *possit* esse corrigendum, si *est* praecedat, id facile omnibus probabit, eaque mutatio cum est levissima, tum etiam auctoritas Codd. ei suffragatur. Sed quod *est* sine auctoritate, ac sine necessitate mutavit in *esset* (quam lectionem Schutzius, nulla mutati textus mentione facta recepit), hoc minus mihi placet, quod sequentia meo quidem sensu aptius videntur procedere, si *est* legatur, atque pro sententia generali ita habeatur, ut in Tuberone illam magnitudinem animi fuisse cogitandum sit.

Caussas apud te rogantium graviores esse, quam vultus. Ita legit Ernestius. Mox orator ipse, ita explicat: *caussas rogantium valere plus, quam preces*, etc. Alii *gratiores*, quod minime probandum. Lambinus legit *gratiosiores*, quam lectionem, multis codicibus

con-

confirmatam et sane multo elegantiore Graevius quoque recepit, exemplis docens, *gratiosus* non tantum de hominibus dici, qui multum possint apud illos, a quibus amentur, verum etiam de rebus. Cum *vultus* igitur *gratiosi* commodissime dicatur item attributum eleganter transfertur ad *caussas*, cum *vultus* conjunctum: sic saepissime tam Graece quam Latine pluribus substantivis unum adjungi vel verbum vel adjectivum, quod attributum ad unum tantum eorum, proprie ad ceteras minus apte quadret, cuivis jam cognitum est. Schutzius in textum recepit *graviore preces*, quia scilicet postea diserte dicitur *caussas apud te valere plus quam preces*; ne satis aptum judicat *vultus*. Itaque concludit aut *preces* esse verum, aut pro *vultus* certe scribendum *voluntates*. Conjectura autem illa nihili est; ratio, cur *vultus* improbetur, neque redditur ab illo, neque satis gravis reperiri posse videtur, *vultus* enim eleganter hic usurpatur pro hominibus ipsis, eorumque persona, quam gerunt. Denique ista ratio, quam Schutzius saepe secutus est, lectionem mutatam in textum recipiendi, vel nulla vel exigua mentione facta, nobis quidem parum probanda videtur: quoniam hac re via sternitur ad veterem lectionem

nem

nem eamque fortasse veram, prorsus oblitterandam, editionibus deinceps ad tale exemplum confectis, quae nullis annotationibus sunt instructae.

Neque te spectare. Recte additur pronomen, quod vulgo omissum. Attamen melius Ernest. *spectare te*, quia emphasis est in voce *spectare*.

Possum fortissimos viros Sabinos. Ligarius ipse fortasse Sabinus fuit, etsi hoc non diserte traditur. Sabini recte dicuntur fortissimi, quippe qui bellicis laudibus florebant. Vid. Plutarch. in Rom. Plin. Hist. Nat. III. 12. cff. VV. DD. ad h. l.

Tibi probatissimos, Caesar enim Syllanam proscriptionem effugiens, in Sabinis latuerat. Vid. Plut. in Caes.

Florem Italiae ac robur Reip. Ita probe dicuntur homines, quos modo fortissimos appellavit. Eodem sensu Noster pro Cluent. c. 56. equites *robora populi Romani* vocat.

Moestitiam et dolorem. *Moestitia* animi, *dolor* proprie corporis est, quamvis et hoc saepius ad animum referatur. Pluribus locis hac voces junguntur. Sic *tuo dolore moerent* apud Cic. Epist. ad Div. IV. 5. et ad Quint. fr. I. 3. *illud moereo, quod tibi dolorem oratio affert.*

De unius capite. Caput saepe dicitur pro salute. Sic. Phaedr. Lib. I. fab. 30. *caput ita ad nostrum furor illorum pertinet.* Cf. et Lib. I. fab. 14.

Vicit multo elegantius, quam *dicat* quod frigidum et jejunum.

Splendorem. *Splendor* proprie dicitur de ordine equestri, ut *honestas* de plebe, *majestas* de populo, *auctoritas* de senatu. Sic *splendor equitis* pro Rosc. Amer. cap. 48. *Splendidus eques.* In Verr. II. 28. Cf. et pro Sextio c. 65.

L. Marcium, C. Caesetium, L. Corfidium, fuerunt equites Romani, Ligarii advocati.

In eadem sententia futurus fuerit, id est easdem partes secutus. Sic infra *diversas sententias fortunasque.*

Aequalitate fraterna. Abramius aetatis aequalitatem intelligit, et copiosius docet, eam esse amicitiae firmissimum vinculum. Nos autem omnem aliam aequalitatem significari censemus, cum rerum et rationum, tum etiam voluntatum, et omnino animorum. Ceterum de hac singulari Ligariorum concordia et fraterna caritate. Vid. Cap. II. pro Lig.

Qui oblivisci nihil soles, nisi injurias. Egre-
gie his verbis et memoriam et clementiam

Caes-

Caesaris laudat Cic. cff. VV. DD. ad h. l. et Quint. Inst. Orat. VI. 4.

De aliis quibusdam quaestoribus, eos respicit, qui Caesari aerarium effringenti obsterunt.

Supplex. Etiam ad pedes Caesaris jacuerant fratres et propinqui Ligarii. Vid. Cic. ad Famil. VI. 14.

Cujus voluntatem carissimam semper habuisti. Cicero. Phil. II. c. 45. de Caesare loquens, eum muneribus, monumentis, congiariis multitudinem imperitam leniisse dicit cf. et Orat. in Cat. IV. c. 6. ubi Caesarem populo carum atque jucundum ait.

CAPUT QUARTUM.

DE LAUDIBUS HUIUS ORATIONIS.

Ad praestantiam hujus orationis demonstrandam si testimoniis et auctoritatibus uti vel oporteret vel liberet, plurima gravissimaque et ex veteribus et ex recentioribus praesto adforent; sed ex veteribus unum *Quintilianum* ex recentioribus unum *Johannem Henricum van der Palm* quorum uterque vero nobis sexcentorum instar erit auctorem vel testem produxisse satis habebimus. Quintilianus igitur unus omnium Romanorum post Ciceronem artis dicendi peritissimus, qui optima ipse praecepta eloquentiae tradidit, in primis hanc orationem pro Ligario admiratus est, et ex hac minima prope omnium oratiuncula, plura quam ex alia quapiam exempla hausit, ad quodvis artis praeceptum illustrandum. Itaque verba ipsa vel testimonia ejus de hac re proferre propter copiam ipsam difficilius est, nam quid cuique anteponi vel eligi debeat incertum.

certum est, sed plane non attinet et supervacaneum est laudes hinc illinc excerptas studiose colligere, quae quavis pagina passim et abundanter cujusvis oculo sunt expositae. Ex recentioribus autem cum *Johannem Henricum van der Palm* testem appellavero, nemo nostratum non agnoscet nullum usquam omnis eloquentiae artificem peritiorem, adeoque in hac causa graviolem testem inveniri. Is igitur nostrae aetatis alter quasi Cicero, Belgicae certe eloquentiae princeps, cum Ciceronis dicendi artem et excellentiam Belgicis auribus explicare vellet, hanc orationem consilio suo aptissimam omnium judicavit.

Singulas autem laudes, quas oratio illa habet plurimas vel ab inventione ac dispositione, vel ab efficacitate et vi persuadendi, vel ab omni artificio subtiliter persequi, parum illi viro visum est, neque proposito suo, ac pulchritudinis sensui satisfieri posse censebat, nisi praeterea speciminis instar orationis ipsius aliquam partem Belgico sermone expressam auditoribus proponeret (1).

Etsi autem gravissimis testimoniis hanc orationem

(1.) Redevoering over de welsprekenheid van Cicero.

tionem ornatam vidimus, tamen satius duxi, auctoritatibus omissis, rem ipsam ad nostrum iudicium proferre cognoscendam et disceptandam. Quapropter ad ipsos fontes, unde eloquentiae bona emanant, penetrabimus, et quid, quantumque in hanc orationem inde redundaverit, quam brevissime exponemus. Considerandum igitur, ut opinor, nobis est, qua re, qua mente, quo consilio, qua spe Ligarii defensio a Cicerone sit suscepta; quae difficultates in causa illa tractanda fuerint superandae; tum in orationis ipsius materia ac forma quanta prudentia, ac sollertia, quanta vis cum persuadendi, tum vero movendi, impellendi animum iudicis appareat. — Jam in prima parte, quam diximus, qua mente Cicero causam Ligarii susceperit; in hac, inquam, una omnium gravissima parte oratio nostra exsultare ac triumphare potest. Nam vel inimicissimo Ciceronis nomini iudice, obtinebimus, honesto non solum consilio, verum etiam generosissima mente animoque ad tenerimum virtutis sensum eximie nato, Cicero-nem amico Ligario adfuisse ejusque causam defendisse. Etenim quae res Ciceronem movit? Num lucri, cujus magnitudine nostra
ae-

aetas omnia metiri solet, rationem habuit? Is qui legem, qua dona vel munera accipere pro causis dicendis vetitum erat, sanctissime semper servaret, cum a pluribus illa negligere-
retur? Qui nihil unquam in vita questus causa fecerit, qui iis temporibus cum rei familiaris premeretur angustiis, integritatis, abstinentiae, continentiae, liberalitatis documenta luculentissima et sane incredibilia ediderit; is igitur lucrum spectasse tum videtur, cum copiis satis jam abundaret? Num honorem, gratiam, similesve utilitates secutus est? Nihil istarum rerum jam desiderabat, vel cupiebat: summos in republica honoras, summamque in iis gerendis gloriam erat consecutus. Erat vir consularis in ipso dignitatis fastigio et in luce splendidissima gloriae positus. Postquam Caesar autem unus rerum potitus libertatem extinxisset, Cicero, quamvis Pompejanorum principes non magis, quam Caesar ipse, ejusque amici consuetudinem, ejus cupide expeterent, ipsumque tum cum maxime observarent diligentissime, tamen senatum, urbem, conventus et sermones virorum principum vitabat, et quantum poterat in villis suis et in bibliotheca se abdebat, ut in philosophiae

ac literarum studiis (2) lenimen doloris, quin salutem etiam, ut ait, in illa temporum miseria quaereret (3). Quid tandem causae fuit, qua propter Ligarii patrocinium sponte sua suscepit.

Eadem causa fuit motus, qua tum plurimis auxiliatus est, videlicet ut amicitiae officium praestaret. Hoc generoso officii sensu, quasi stimulo, impulsus rusticationis jucunditatem, otii fructum non inhonestum, studiorum suavitatem haud gravate relinquebat, indignitatem etiam aditus impetrandi expectandique concoquebat, ceterasque molestias, quae precantibus et deprecantibus objici solent, lubentissimo animo perpetiebatur, ut gratia sua, quam Caesar et amici ejus ipsi ultro, et tantum non invito obferebant, uteretur ad salutem amicis exsulantibus restituendam. Hanc igitur ob causam Cicero, omnibus relictis unde vel solatii vel delectationis fructus perciperet, rure in urbem venit, adeundi et conveniendi indignitatem perfert, cum fratribus Ligarii Caesari supplicat, denique studio, opera,

(2) Scripsit illis temporibus *partitiones oratorias* et *Brutum*.

(3) Ad Div. lib. IX, II.1

ra, gratia adhibitis, tam apud Caesarem ipsum, quam apud amicos ejus gratiosos et potentes, jam eo rem perduxerat, ut Caesar veniam Ligario daturus videretur; cum Tiberones eum de *majestate*, ut nostra est opinio, accusarent, et Caesaris iram fomite addito ita refocillarent, ut in vehementem flammam raperetur. Nunc Cicero, quo non alius unquam in amicitiae muneribus sancte servandis fuit constantior, omne studium, operam, fidem, ingenium, eloquentiam confert ad causam amici contra accusatorum virorum clarissimorum potentiam, et judicis iniqui iracundiam defendendam. Jam in hac causa Ciceroni cum maximis erat difficultatibus luctandum et impedimentis, quae partim in judicio ac judice, partim in accusatoribus partim in causa ipsa erant posita. Judicii illius in quo Ligarii causa disceptabatur rationem ac formam fuisse contra leges, instituta, justitiam, aequitatem facile omnes intelligunt. Caesar, quem Ligarius laesisse arguebatur, ipse judex aderat, dicam, an, quod verius est, *solus judex*. Nimirum quemadmodum Caesar tunc in civitate unus omnia regebat domi suae, senatusconsulta arbitratu suo scribebat, et regiam dignitatem

inde ad ultimas usque regiones aliis mandabat, aliis auferebat (4); sic judiciorum instituta et leges vel jacebant oppressa, vel dominationis libidini erant emancipata.

Quae cum ita sint, quis non videt, quam difficile sit apud talem judicem vel contra talem judicem et dominum simul, qui Plutarcho referente, ira incensus, et condemnandi certus in judicium venit, causam exulis invisi obtinere? Alia difficultas enascebatur ab accusatore. Primum enim gens Aeliorum ac familia Tuberorum antiquitate et nobilitate vix ulli cedebat, et vero virtutibus, humanitate, artiumque bonarum studiis, jam olim in paucis celebrationem, civiumque existimationem sibi conciliaverat. Deinde Lucius Tubero, accusatoris pater, ad quem dolor injuriae a Ligario illatae proprie pertinebat, pari potentia ac parentes et majores apud cives valebat, singularique gratia Caesaris fruebatur et ab ineunte adolescentia maxima semper familiaritate et affinitate etiam conjunctus fuit cum Cicerone. Apud talem igitur judicem, tam iniquum, tam iratum, tam praepotentem dicere, causamque
rei

(4) Ep. ad Div. IX, 15.

rei in exilio jacentis cum fide tueri contra accusatores generis nobilitate ornatos, et communi existimationis opinione praeditos, et praecipua familiaritate conjunctos cum Cicerone, id sane summam requirebat prudentiam et ingenii solertiam et singularem rerum hominumque tractandorum artem. Hanc difficultatem Cicero mirifice superavit. In causa Ligarii defendenda cum nihil prius vel antiquius sibi existimandum arbitraretur, quam nulla suae utilitatis vel incommodi ratione habita, fidem religiose servare, accusatoris quidem iniquitatem et crudelitatem refutare necessario oportuit, tamen impetus in illos ita temperavit, ut Tuberorum famam meritis laudibus honoraret et quantum per fidem licuit ab omni verborum contumelia se contineret: quapropter accusationis immanitatem perstringens errori eam et incogitantiae, non consilio, attribuebat, quippe a virtute ac disciplina Tuberorum alienam et impetum, ubi vehementius in adversarium incurrisset, inhibuit et orationis aculeos, vulnerandique vim retudit, fatendo *se in eadem causa ac Tuberum fuisse*. Itaque Cicero hic usus est pari prudentia et fide parique successu atque olim

in Murenæ causa, quem contra Catonem et Sulpicium, viros omnis generis honore et laudibus praeclaros sibi que amicissimos, ita tuitus est, ut reum defenderet periculoque liberaret, idem autem accusatores non valde offenderet, quin etiam eorum amicitiam sibi conservaret incolumem. Denique causa ipsa defensionem habebat valde impeditam. Nam licet Ligarius nihil criminis, contra justitiam, *republicam*, aut virtutem admisisset, tamen est cur eum in Caesaris utilitates, in victoris voluntatem satis graviter peccasse arbitremur: quam culpam Cicero quidem, uti par est, vel diluere, vel dissolvere vel extenuare studiose conatur, verum cum res gestae per se non omni culpa integrum fuisse Ligarium satis manifeste indicant, tum pauca verba quae ex Tiberonis accusatione ad nos pervenerunt, diserte arguunt. Apud Quintilianum legitur Tiberio dixisse: *juvenem se patri haesisse, — ut primum licuerit, a partibus recessisse: Ligarium et perseverasse, et non pro Cn. Pompejo, inter quem et Caesarem dignitatis fuerit contentio, cum salvam uterque rempublicam vellet, sed pro Juba atque Afris inimicissimis populo Romano stetisse.*

se (5). Ad haec causa erat ipsa anceps, et tractatu tenerrima, multaque cautione indigebat, ne culpam purgando dissensionis, iraeque vulnus refricaretur.

Postremum similis generis impedimenta, quibus in oratione pro Dejotaro actionem causae esse maxime debilitatam questus est Cicero, hic etiam dicentis studium et claritatem retardasse necessario videntur. In foro quidem agebatur, sed ad unum Caesarem omnis oratio erat referenda, iudicum et coronae nulla nec ratio nec mentio facta est: obtestationes per iudicum religionem, per justitiae sanctitatem, per reip. salutem, per innocentiae patrocinium, quae verba ipsa pondere suo orationis impetum adjuvant, illa nunc praetermitti debuerunt.

Tot et tantas difficultates, quibus causae hujus defensio implicita fuit, cum hac in oratione esse superatas demonstratum sit, longa disputatione non indigebit locus, de orationis ipsius praestantia, quem etiam tractandum nobis proposuimus. — Ut in vita, sic in oratione (Cicero ipse dixit) nihil est difficilius, quam

(5.) Quint. lib. XI. I, 80.

quam quid deceat videre. Huic causae quid maxime prodesset aut obesset perspicere, alterum sequi, alterum fugere, id vero ingenii, id artis fuit. Atque id ipsum sibi optime omnium perspectum habuisse hac oratione declaravit Cicero. Quod genus artis magistri doceant in judiciis non versari oportere, nisi quadam ex parte, deprecatio (6), hinc caput est vel summa, quo omnis oratio dirigitur. Facti autem controversia, atque adeo criminis confutatio, quo cardine alias oratio verti solet, hic omittitur, vel obiter tantum attingitur: quamquam, si rem accuratius introspexeris, videbis Ciceronem, dum callide facti criminisve defensionem se renuntiare simulat, id ipsum agere, ut facti culpam a Ligario nisi prorsus removeat, saltem extendat vehementer, docens si quid culpa fuerit id casu fatali accidisse, non consilio, denique accusatori ipsi id esse commune.

Criminis purgationem aperte suscipere, aut in controversiae certamen descendere, cum difficile fuerit propter causam ipsam, tum maxime reo inutile, propter tempestatis iudicii prae-

(6) Cic. de Invent. II, 34.

praesentis rationem. Una enim via salutis erat per Caesaris clementiam. Jam qua ratione, qua arte, quibus viis omnis aditus ad Caesaris animum, et misericordiam tentet, et ingrediatur in orationem animadvertere, omnibus in promptu est, aliis explicare longum sit ac difficile. Hoc unum adhuc, quod Ciceronis et animo et ingenio valde est honorificum, observabimus, Ciceronem hac in causa anticipi peroranda prudentiam ac fidem mirifice conjunxisse cum constantia et animi magnitudine. Dixit igitur quod causae expediret, vitavit, quod nociturum esset, et causae serviens, Caesari grata quidem locutus est, tamen non adulatus, neque Pompeji ejusque partis honorem deseruit, sed ab omni contumelia libere ac fortiter defendit.

Ab eventu vel successu haec oratio etiam imprimis laudari potest. Verum Fabricius in *peroratione* ad calcem hujus orationis hanc partem occupavit; quae autem recte ab illo sunt exposita aliis verbis repetere a consilio nostro abhorret.

Restat tandem ut quae Ciceroni in ratione hujus orationis sive in tractanda illa defensione possint objici, breviter exploremus atque de-

deluamus. Cicero, inquit, ab honesti viri munere discessit, qui et rem gestam et Tiberonis accusationem veritati haud convenienter, sed perverse exposuerit, et ceteras artes ad veritatem opprimendam adhibuerit, quibus alias quoque abuti solet, ad oculos iudicibus auferendos. Quae ratio oratorem minime decet, qui non solum *dicendi peritus*, verum etiam *vir bonus* esse debet. Ista fere sunt, quae et hodie Ciceroni a nonnullis vitio vertantur, et jam olim sint exprobrata, ut ex Quintiliano videmus, quem in objectione illa confundenda praecipue ducem et auctorem sequimur. Ante omnia in hoc genere, arbitror, inquirendum est, utrum orator justam, suscipiendi patrocinii causam habuerit, an secus: deinde haec ipsa, quae praeter modum causae indulgens, parumque veritati studens dixerit, qua mente, quo consilio sint prolata; utrum veritatis lucem obscuraverit, vel confuderit ut innocentiam circumveniret, an ut amici salutem contra potentium crudelitatem protegeret. Quodsi causa defensionis suscipiendae justa et honesta, si mens quoque et consilium, quo artificia oratoria admoveantur, honestissima sunt, ad salutem calamitosorum, non vero ad per-

perniciem vel injuriam innocentium, videndum est, ne nimis sit severi patronum causarum tam arctis officii et honestatis finibus circumscribere, ut causae defensio necessario sit debilitanda, quin interdum fides etiam pro-
denda. — Quae in hanc quaestionem a Quintiliano disputantur, observatu sunt dignissima, et hoc magis etiam ad auctoritatem gravia sunt habenda, quod ille et vir bonus et dicendi peritus existimatus, et a temporibus istis minus remotus, melius sciret quid quantumque moribus vel consuetudine licitum esset. » Verum et illud (ait) quod prima propositione
» durum videtur potest afferre ratio, ut vir
» bonus in defensione causae velit auferre ali-
» quando judici veritatem. Quod si quis a
» me proponi mirabitur, (quamquam non est
» haec mea proprie sententia, sed eorum,
» quos gravissimos sapientiae magistros aetas
» vetus credidit) sic iudicet, pleraque esse,
» quae non tam factis, quam caussis eorum,
» vel honesta fiant, vel turpia (7). »

Tum exemplorum serie docet aliquando posse accidere ut virtus sit, veritatem infringere,
quin

(7) Quint. lib. XII, 1.

quin etiam dicta asperiora facere. Idem Quintilianus, ubi oratorem ad imitationem Catonis, finivit esse *virum bonum, dicendi peritum*, quo sensu et modo ista possint accipi et in quantum igitur Cicero orator fuerit, in utramque partem sine studio, magna iudicii moderatione et aequitate exponit.

Fueritne Cicero subtiliore sensu, quo stoici sapientiam aut virtutem finire solebant, *bonus vir et orator*, non inquirimus; ea potestate qua in usu et vita communi verba valent contenti, censemus fidenter Ciceronem in paucis fuisse et *bonum virum et oratorem eximium*.

T A N T U M.

THESES.

I.

In oratione pro Ligario generosam sentiendi dicendique libertatem manifestavit Cicero.

II.

Plutarcho et Cassio Dioni in historia rerum ad Ciceronem pertinentium non summa fides est habenda.

III.

Patronis causarum, si consuetudo concessit, ut in rerum causaeque expositione utilitatibus clientis serviant, Ciceroni, quod interdum hac licentia usus est, non magno vitio vertendum esse videtur.

IV.

Cum Caesar rerum potitus omnia in rep. arbitrato suo gereret, Cicero non tam ad temporis utilitatem vel necessitatem, quam ad honestatis dignitatisque suae rationem vitam composuit.

V.

In bello civili inter Pompejum et Caesarem utraeque partes suam quaeque amplitudinem, non vero reipublicae salutem quaerebant.

L 2

VI.

V I.

Ciceronis animus et ad amicitiae et ad grati animi sensus eximie natus et compositus fuisse videtur.

V I I.

Cicero de profectione ad Pompejum secum deliberans honestatis sensum monstravit tenerimum.

V I I I.

Verissima sunt, quae a Nepote in vita Pompeii Attici dicuntur de praestantia epistolarum ad Atticum. » *quae qui legat, non multum desideret historiam contextam illorum temporum etc.*»

I X.

Ciceroni, quod homines nocentes, ac de se male meritos interdum defenderit, venia danda est, propter communem reip. tempestatem, ac praecipuam temporum necessitatem, qua ipse potentium amicorum voluntati se dare coactus esset.

X.

Cicero magis timidus in providendis, quam in ferendis periculis fuisse videtur, quod ipse, auctore Quintiliano. l. XII. i. dictitare solebat.

C O R R I G E N D A.

Pag. 16 lin. 24. *alities*. leg. *aliquoties*. —
p. 22 lin. 14. *considium* leg. *Considius*. —
p. 24 lin. 6. *remotissimum* leg. *remotissimus*. —
p. 33 lin. 11. *meta* leg. *metu*. — p. 39. in
not. c. 15. leg. c. 16. — p. 41 lin. 17. *prae-*
fectionis leg. *profectionis*. — p. 51 lin. 26.
mentio leg. *nuntio*.

Alia errata typographica, si forte supersint,
corrigat B. L. rogo.

Zillesen, Petrus Henricus Albertus

Specimen literarium inaugurale de oratione Ciceronis pro Ligario

Lugdunum Batavorum 1825

4 A.lat.b. 256 t

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10217824-2